

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ БОҲТАР БА НОМИ НОСИРИ ХУСРАВ**

Бо ҳуқуқи дастнавис

ВБД:802.0+809.155.0:796

ТКБ:81.2 Анг+81.2Тоҷ:75.1

К-13

КАБИРОВ ШАРИФБЕК АБДУСАЛОМОВИЧ

**ХУСУСИЯТҶОИ ТАРҶУМАИ МАФҶУМҶО, ВОЖАҶО ВА
ИБОРАҶОИ ВАРЗИШӢ АЗ ЗАБОНИ АНГЛИСӢ БА ЗАБОНИ ТОҶИКӢ**

Автореферати диссертатсия

барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҶои филологӢ
аз рӯи ихтисоси 10.02.20. – Забоншиносии муқоисавӢ-таърихӢ, типологӢ
ва қиёсӢ

ДУШАНБЕ – 2025

Диссертатсия дар кафедраи назария ва типологияи забони англисии Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав омода гардидааст.

Роҳбари илмӣ: **Ҳасанова Шахло Раҳмоновна** – номзади илмҳои филологӣ, дотсент, декани факултети тарҷумонии забонҳои Шарқи ДБЗХТ ба номи С.Улуғзода

Муқарризони расмӣ: **Шафоатов Азал Нусратович**– доктори илмҳои филологӣ, профессор, мудири кафедраи забонҳои Донишқадаи тарбияи ҷисмонии Тоҷикистон ба номи С.Раҳимов

Муассисаи пешбар: **Наҷмиддинов Акбаршоҳ Файзуллоевич**– номзади илмҳои филологӣ, дотсент, мудири кафедраи мутолиоти аврупоии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ

Ҳимояи диссертатсия санаи 12-уми апрели соли 2025, соати 13⁰⁰ дар ҷаласаи Шурои диссертатсионии 6D.KOA-036 назди Донишгоҳи байналмиллалии забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода бо нишони 734019, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, кӯчаи Ф. Муҳаммадиев 17/6, маҷлисгоҳи Шурои олимон баргузор мегардад.

Бо муҳтавои диссертатсия дар китобхонаи илмӣ Донишгоҳи байналмиллалии забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода ва тавассути сомонаи www.ddzt.tj шинос шудан мумкин аст.

Автореферат санаи « ____ » _____ 2025 фиристода шуд.

И.в.котиби илмӣ

Шурои диссертатсионӣ,

Доктори илмҳои филологӣ, дотсент

Абдуллоева Г.З.

НОМГУЎИ ИХТИСОРАҲО

1. COD – Collins Russian Dictionary – луғат
2. LDCE – Longman Dictionary of Contemporary English – луғат
3. WDS – Wireless Distribution System
4. WNDS – Webster's New Dictionary of Synonyms – луғат
5. ФЗТ – Фарҳанги забони тоҷикӣ
6. ФЗА – Фарҳанги забони англисӣ

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Бо шарофати Истиқлоли давлатӣ ҳамаи соҳаҳо дар кишвари мо рӯ ба тараққӣ ниҳоданд. Истиқлолият барои кишвари мо роҳро ба сӯи муносибатҳои байналмилалӣ кушод. «Бо фаро расидани Истиқлол миллати деринатаърих пас аз ҳама поймолсозиҳои манфиатҳои миллӣ парчами озодӣ ва истиқлолро дар қалби Осиё, дар яке аз минтақаҳои пурҷӯшу хурӯши сиёсати ҷаҳони барафрохта, ҷойгоҳи шоистаи хешро дар сиёсату иқтисод ва фарҳанги ин ҳавзаи азими тамаддунзо ба даст овард».¹

Рӯз то рӯз дар муносибатҳои байналмилалӣ ҷумҳурӣ ба фазои ҷаҳони мутамаддин роҳ ёфта истодааст. Соҳаи илми забоншиносӣ низ дар ин давра хеле рушд намудааст. Махсусан, омӯзиш ва муқоисаи забони тоҷикӣ бо забони англисӣ, ки ҳар ду ба як оила, яъне оилаи забонҳои ҳиндуаврупоӣ мансубият дошта, аз рӯи сохтори морфологӣ низ ба гурӯҳи забонҳои аналитикӣ дохил мешаванд, хеле такомул ёфтааст. Аз ин ҷост, ки нақши забони англисӣ ва омӯзиши он барои тоҷикзабонҳо хеле муҳим арзёбӣ мегардад.

Бояд зикр намоем, ки дар кишвари мо низ ба мисли дигар кишварҳои пешрафта омӯзиши забонҳои хориҷӣ, алалхусус забони англисӣ яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон махсуб ёфта, ҳамчун васила ҷиҳати рушди иқтисодиёт, иҷтимоиёт ва фарҳанги кишвар мусоидат мекунад.

Вобаста ба ин Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат таъкид намудааст: «Ҳукумати мамлакат ҳанӯз аз нахустин солҳои соҳибистиқлолӣ масъалаи таълими забонҳои хориҷиро таҳти таваҷҷуҳи хосса қарор дода, ҷиҳати тақмили омӯзиши забонҳои хориҷӣ барои чанд марҳала барномаҳои давлатӣ қабул намуд».²

Дарачаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Пажӯҳиши назариявӣ ва амалии мафҳумҳо, матнҳо, вожаҳо ва ибораҳои варзишӣ диққати донишмандону муҳаққиқони ватаниву хориҷиро барвақт ба худ ҷалб карда буд. Боиси зикр аст, ки ин мавзӯ аз ҷониби донишмандону забоншиносони зиёде мавриди омӯзишу пажӯҳиш қарор гирифтааст. Мо дар раванди таҳқиқ, аслан, ба қорҳои илмии олимону забоншиносоне, ки ҷанбаҳои гуногуни калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои варзиширо мавриди омӯзишу пажӯҳиш қарор додаанд, таъя намудем. Инчунин, асарҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Тоҷикон дар оинаи таърих», «Аз Ориён то Сомониён» ва «Забони миллат – ҳастии миллат»-ро ҳамчун заминаи методологии таҳқиқ мавриди истифода қарор додем.

Омӯзиши лексикаи варзишии забони англисӣ дар таҳқиқоти олимони шуравӣ ва рус А. В. Алексеев, Г. И. Атаманова, Л. С. Бархударов, Н. Н. Бобирова, С. В. Гринев, А. М. Гуреева, А. А. Елистратов, В. Н. Комисаров, А. А. Малущ, Е. В. Птушкина ва муҳаққиқони аврупоӣ, аз ҷумла А. Аурбеч, Е. Берсес,

¹ Эмомалӣ, Раҳмон . Забони миллат – ҳастии миллат / Раҳмон Эмомалӣ. – Душанбе: Нашриёти муосир, 2020. – 432 с.

² Суханронӣ дар Донишқадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода (27.09.2022) [манбаи эл.]. URL: <http://www.president.tj/node/29174> (санаи истифода: 17.05.2023).

Ҷ. Китфор, М. Милик ва дигарон мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Паҳлуҳои гуногуни мафҳумҳо, вожаҳо ва ибораҳои варзишӣ ҳамчун зухуроти забони англисӣ ва лексикаи махсус таҳқиқ ва баррасӣ гаштаанд.

Дар илми ватанӣ масъалаҳои назарияи тарҷума дар асарҳои М. Б. Шаҳобова, П. Ҷамолиддинов, Б. Камолиддинов, А. Мамадназаров мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст. Аз таҳқиқоти анҷомшуда рисолаи Мирзоев Д. «Спортивная терминология в таджикском и английском языках» ба мавзуи мавриди таҳқиқ наздик мебошад. Мутаассифона, омӯзиши хусусияти тарҷумаи мафҳумҳо, вожаҳо ва ибораҳои варзишии забони англисӣ ба забони тоҷикӣ дар илми ватанӣ ба таври лозима ба роҳ монда нашудааст.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоихаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқи диссертатсионӣ дар доираи яке аз самтҳои таҳқиқоти кафедраи забонҳои хориҷии Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав иҷро шуда аст. Кори диссертатсионии мазкур ҳамчунин ба амалисозии бандҳои марбути Барномаи давлатии тақмили таълим ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ барои давраи то соли 2030 мусоидат хоҳад кард.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот. Мақсади таҳқиқи диссертатсионии моро пажӯиши омӯзиши хусусиятҳои тарҷумаи мафҳумҳо, вожаҳо ва ибораҳои варзишии забони англисӣ ба забони тоҷикӣ ташкил медиҳад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои расидан ба мақсади гузошташуда иҷрои вазифаҳои зеринро зарур мешуморем:

- ба низом даровардани маводи назариявӣ ва амалӣ доир ба мавзӯ;
- таҳлили маводи назариявӣ ва натиҷагирии он;
- муайян кардани хусусиятҳои хоси калимаҳои варзишӣ ҳамчун лексикаи соҳавӣ дар забоншиносӣ;
- таснифоти мисолҳои калимаву истилоҳоти варзишӣ дар забони англисӣ;
- муайян кардани хусусиятҳои хосаи тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ ба забони англисӣ ва мавқеи онҳо дар рушди илми забоншиносӣ;
- нишон додани роҳҳо ва усулҳои асосии тарҷумаи мафҳумҳои варзишии забони англисӣ ба забони тоҷикӣ;
- муайян кардани роҳҳои калимасозии мафҳумҳои варзишӣ;
- муайян кардани роҳҳо ва усулҳои асосии тарҷумаи мафҳумҳои варзишии англисӣ ба забони тоҷикӣ;
- таҳлили хусусияти луғавӣ ва маънои мафҳумҳои варзишии забони англисӣ;
- пажӯиши роҳу усулҳои ташаккули мафҳумҳои варзишии забони англисӣ;
- пажӯиш ва омӯзиши усулҳои асосии тарҷумаи калимаҳои варзишии забони англисӣ ба забони тоҷикӣ.

Объекти таҳқиқот. Объекти таҳқиқоти диссертатсиониро мафҳумҳо, вожаҳо ва ибораҳои варзишии забони англисӣ ва тарҷумаи онҳо ба забони тоҷикӣ бо таъки ба иттилооти интишороти гуногун ташкил медиҳад.

Мавзуи (предмет) таҳқиқотро омӯзиш ва муайян кардани роҳҳо, усулҳо ва методҳои тарҷумаи мафҳумҳо, вожаҳо ва ибораҳои варзишии забони англисӣ ба забони тоҷикӣ ташкил менамояд.

Асосҳои назариявии таҳқиқотро асарҳои олимоне ташкил медиҳанд, ки ба тарҷумаи муқоисавии забонҳо машғул шудаанд ва бевосита ба муқоисаи забонҳо ва роҳҳои бартараф кардани мушкилот ҳангоми тарҷума даст задаанд, аз қабили М. Ҷабборӣ, П. Ҷамшедов, Ф. Турсунов, А. Мамадназаров, З. Мухторов, Д. Искандарова, Ҳ. Саидов, Ҷ. Худойбердиева, М. Б. Нағзибекова, Ш. Б. Каримов, З. Ғафуров ва дигарон.

Хулоса ва тавсияҳо, ки дар диссертатсия оварда шудаанд, бо методологияи муносибати системавӣ, концепсияи илмии ташхиси лингвистӣ асоснок гардида, ба методҳои назариявии таҳқиқот таъя мекунад. Онҳо, инчунин, бо қор ва таҷрибаи шахсии муаллифи диссертатсия тасдиқ карда шудаанд.

Навгони илми таҳқиқот дар он зоҳир мегардад, ки дар диссертатсия аввалин маротиба омӯзиши назариявии мафҳумҳои варзишӣ дар забони имрӯзаи англисӣ ба роҳ монда шудааст. Аввалин маротиба усулҳо ва методҳои тарҷумаи мафҳумҳои варзишии забони англисӣ ба забони тоҷикӣ нишон дода шудааст. Мушкилоти тарҷумаи калимаҳои соҳаи варзиш аз забони англисӣ ба забони тоҷикӣ ошқор гардидааст. Нахустин бор дар диссертатсия хусусият ва методҳои асосии тарҷумаи мафҳумҳои варзишии забони англисӣ ба забони тоҷикӣ муайян карда шудааст. Умумият ва фарқияти мафҳумҳои соҳаи варзиш дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ нишон дода шудааст.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Калимаву ибораҳои ифодакунандаи соҳаи варзиш дар забони англисӣ яке аз воҳидҳои асосии ин забонро ташкил медиҳанд ва омӯзишу пажӯҳиши хусусиятҳои онҳо аҳаммияти назариявӣ ва амалӣ доранд;

2. Калимаву истилоҳоти соҳаи варзиш дар лексикаи забони англисӣ ҳамеша дар рушду такомул буда, тағйирёбандаанд;

3. Мафҳумҳои варзишӣ дар забони англисӣ ҳамчун воҳиди махсуси лексикӣ ба шумор мераванд.

4. Тарҷумаи мафҳумҳои варзишии забони англисӣ ба забони тоҷикӣ дорои хусусиятҳои хоси худ мебошанд, ки инро дар айни замон пешрабии ин соҳа тақозо менамояд;

5. Тарҷумаи мафҳумҳои варзишии забони англисӣ дар матнҳо, фазои интернет, телевизион ва радио вобаста ба завқи хонанда, шунаванда ва тамошобин сурат мегирад.

Аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот аз он иборат аст, ки маводи диссертатсионии мазкур метавонад дар омӯзиши минбаъдаи муқоисавии мафҳумҳо, истилоҳоти варзишӣ ҳангоми тарҷума мусоидат намояд. Натиҷаҳои бадастомада барои ҳалли як қатор масъалаҳои забоншиносии муқоисавӣ ва тарҷумашиносии ҳангоми муқоиса ва тарҷумаи мафҳумҳо, вожаҳо ва ибораҳои варзишӣ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ ҳамчун заминаи илмию назариявӣ метавонанд мавриди истифода қарор гирад.

Аҳаммияти амалии таҳқиқот дар он зоҳир мегардад, ки тавсияҳои назариявӣ-методи пешниҳодкардашуда доир ба роҳҳо, усулҳо ва методҳои тарҷумаи мафҳумҳо, вожаҳо ва ибораҳои варзиши англисӣ ба таври васеъ мавриди истифодаи амалӣ қарор гирифта метавонанд. Хулоса ва тавсияҳое, ки дар диссертатсия оварда шудаанд, бо методологияи муносибати низомӣ, концепсияи илми забонишноӣ асоснок гардида, ба методҳои назариявӣ ва таҷрибавии таҳқиқот таъя мекунад. Натиҷаҳои илми диссертатсия барои омӯзиши забони англисӣ, тарҷумаи мафҳумҳо, вожаҳо ва ибораҳои варзиши англисӣ барои тарҷумонҳо хизмат карда метавонад.

Ҳамчунин, натиҷаҳои бадастомада метавонанд дар раванди таълими равияи забоншиносии муқоисавии таҳсилоти олии касбӣ ҳангоми машғулиятҳои назариявӣ ва амалӣ ҳамчун дастури таълимӣ истифода шаванд. Ғайр аз ин, натиҷаҳои таҳқиқотро метавон дар таълифи луғатҳои дузабонаи забони англисӣ-тоҷикӣ мавриди истифода қарор дод.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Натиҷаҳое, ки зимни пажӯҳиши мавзӯ ба даст омадаанд, дорои арзиши илмию амалӣ мебошанд. Қоидаҳо, хулосаҳо ва тавсияҳои илмие, ки дар диссертатсия тавсия гардид, бо методологияи муносибати низомӣ, концепсияи илми ташҳиси забоншиноӣ асоснок карда шуда, ба методҳои назариявӣ ва амалии таҳқиқот таъя кардаанд, ки бешубҳа ҳамчун мавод дар амалия кӯмак мерасонанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзӯи диссертатсия ба вижагиҳои муқоиса ва тарҷумаи мафҳумҳо, вожаҳо ва ибораҳои варзиши забони англисӣ ба забони тоҷикӣ бахшида шудааст. Аз ин рӯ, таҳқиқоти диссертатсионӣ ба шиносномаи ихтисоси илми 10.02.20 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ мутобиқат менамояд.

Саҳми шахсии доктараби дарачаи илмӣ дар таҳқиқот. Саҳми шахсии унвонҷӯ дар таҳлили ҳамҷонибаи масъала, омӯзиши дурусти таҳқиқоти назариявӣ ва амалӣ, таҳлили маводу натиҷаҳои дар ҷараёни корҳои таҳқиқотӣ бадастомада, истифодаи маҷмуи усулҳо вобаста ба мавзӯ, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот дар ташкил ва баргузор намудани таҳқиқоти омӯзишӣ, тасдиқи амалии муқаррароти қори илмӣ дар раванди таҳқиқ, таҳлили натиҷаҳо ва коркарди маълумот, дар таҳия ва нашри мақолаҳои илмӣ, иштирок дар чорабиниҳои илмӣ, ҷамъбасти натиҷаҳои бадастомада ва дар коркарди таҳқиқоти диссертатсионӣ зоҳир мегардад.

Тасвир ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои таҳқиқот ва хулосаҳои асосии диссертатсия дар ҷараёни гузаронидани корҳои амалӣ, конференсияҳои илми-назариявӣ, семинарҳо доир ба масъалаи назария ва амалияи роҳу усулҳо ва методҳои тарҷумаи мафҳумҳо, вожаҳо, ибораҳои варзиши забони англисӣ ба забони тоҷикӣ, гузориш ва муҳокимаҳои мунтазам дар ҷаласаҳо, семинарҳои илмӣ-амалии кафедраи назария ва типологияи забони англисии Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав, зимни суҳанронихо дар конференсияҳои илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ татбиқи худро ёфтаанд.

Натиҷаҳои асосии диссертатсия дар ҷаласаҳои кафедраи назария ва типологияи забони англисии Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири

Хусрав (солҳои 2021 – 2024), дар конференсияҳои вилоятӣ, ҷумҳурияӣ, семинарҳо ва мизҳои мудаввар ба таври васеъ баррасӣ гардидаанд.

Интишороти аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ, ки дар 9 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 6 мақола, дар нашрияҳои тақризишавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 3 номгӯй дар дигар маҷмуаи маводи конференсияҳо ба таъб расидаанд, инъикоси худро ёфтаанд.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Таҳқиқоти диссертатсионӣ аз муқаддима, ду боб, хулоса ва феҳристи адабиёт иборат буда, ҳаҷми он 192 саҳифаи чопи компютери ташкил мекунад.

ҚИСМИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТ

Дар муқаддима мубрами мавзӯ, навоари илмӣ ва дараҷаи омӯзиши он асоснок гардида, мақсад ва вазифаҳои диссертатсия, асосҳои методологӣ, аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот, объект, робитаи таҳқиқ бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва ё мавзӯҳои илмӣ ва нуқтаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда муайян шудаанд.

Дар боби якуми диссертатсия **“Асосҳои назариявии мафҳумҳои соҳаи варзиш”** масоили назариявӣ ва методологӣ таҳқиқот баён гардида, он аз 3 фасл мурааттаб шудааст.

Дар фасли якум **“Ҷанбаҳои назариявии мафҳумҳои варзишӣ ва тарҷумаи онҳо аз забони англисӣ ба забони тоҷикӣ”** ҷанбаҳои назариявии вожаҳои соҳаи варзиш дар асоси ақидаҳои олимони соҳаи забоншиносӣ нишон дода шудааст. Забон барои ҳар як қавму миллат мероси муқаддас ба ҳисоб рафта, барои зиндаву побарҷо мондани миллат нақши бузург мебозад. Таърихи тамаддуни башарӣ гувоҳ аст, ки худшиносӣ ва ифтихори миллӣ пойдевори бақои миллати соҳибэҳтиром ва бофарҳанг аст. «Миллате, ки забон, тафаккури миллӣ, таъриху адабиёт, расму оин ва арзишҳои фарҳангиашро қадр намекунад, пояҳои истиқлолиятро низ чандон дер пуштибонӣ карда наметавонад».¹ Забон таҷассумгари таърих, тамаддун ва фарҳанги волои ҳар як қавму қабила маҳсуб меёбад. Танҳо забон аст, ки дар ҳама давру замон таърихи воқеа ва ростини миллатро дар ҳофизаи худ нигоҳ дошта², фарогири замонҳои гузашта ва имрӯза мебошад. Дар доираи ин фосолаҳои замонӣ одамон ба ташаккули ҷамъияти инсонӣ баҳо медиҳанд ва воқеиятро ошкор месозанд.³ Ҷамъияти инсониро бе соҳаи варзиш тасаввур кардан ғайриимкон аст.

Варзиш яке аз соҳаҳои муҳим дар ҳаёти инсон ба ҳисоб меравад. Луғот ва мафҳумҳои соҳаи варзиш дар забоншиносии тоҷикӣ яке аз мавзӯҳои хеле мубрам ва ҳалталаб буда, аксарияти масъалаҳои он дар таҳқиқоти забоншиносон, ба монанди М. С. Андреев, Ш. Исмоилов, Н. Гадоев мавриди таҳлил қарор гирифта, донишмандон суҳанҳои беҳтаринро дар ин бора гуфтаанд.

¹ Эмомалӣ, Раҳмон. Тоҷикон дар оинаи таърих. Китоби якум. Аз Ориён то Сомониён / Раҳмон Эмомалӣ. – Душанбе: Ирфон, 1999. – 124 с.

² Эмомалӣ, Раҳмон. Забони миллат – ҳастии миллат / Раҳмон Эмомалӣ. – Душанбе: Таъминотҷӣ, 2018. – 516 с.

³ Ғафуров, Б. Тоҷикон (Таърихи қадимтарин, қадим ва асри миёна). Китоби 1. / Б. Ғафуров – Душанбе: Нашриёти муосир, 2020. – 701 с.

Ин донишмандон инчунин, калимаву истилоҳоти меъёрзеберо, ки қариб ба гӯшаи нестӣ рафта буданд, аз нав зинда карда тавонистаанд. Масалан, Н. Гадоев вожаҳои улчердӣ (бучулбозӣ), пешкунакон, тӯббозӣ ва ғайраро ҳамчун намуна дар таҳқиқоти хеш овардааст, ки аз ғановатмандии забони мо дарак медиҳанд.¹

Зербоби дуюми боби аввал **“Мафҳумҳои варзишии забони англисӣ ва хусусияти луғавии онҳо”** номгузорӣ шудааст. Дар пажӯҳиши муҳаққиқони пасошуравӣ таҳқиқотҳои бисёре роҷеъ ба таҳлилу таҳқиқи вожаву истилоҳоти соҳаҳои гуногун ба сомон расонида шудаанд, ки онҳо ба эмотивӣ, баёнӣ, метафорӣ ва баҳодихӣ бахшида шудаанд. Чунончи, дар миёни ин гуна пажӯҳишҳо ҷузъиёти баҳодихӣ дар пажӯҳиши М. П. Сенкевич ба назар мерасад.² Забоншиносон бар он андешаанд, ки ҳамаи луғоти соҳаи варзиш умумияти муайянеро дороянд.

Маҷмуи калимаву истилоҳоти соҳаи варзиш сохтори мураккаб ва хусусиятҳои махсусро дороянд. Ин ба он иртибот дорад, ки калимаву истилоҳоти муайяни соҳаи варзишро ба гурӯҳҳо ҷудо кардан мумкин аст. Масалан, дар бозии варзишии биатлон истифодабарии чунин калимаву истилоҳот ба мушоҳида мерасанд:

Prone – мавқеае, ки варзишгар дароз кашида, тир мепаронад;

Standing – рост истода тир холӣ кардан;

Wind flag – парчамчае, ки дар майдони тирпарронӣ самти вазиши шамолро нишон медиҳад.

Дар намуди варзиши муштзанӣ бошад, калимаву истилоҳоте мавриди истифода қарор мегиранд, ки этимологияи махсусро дороянд. Чунончи:

Knock out blow – зарбаи бехушкунанда;

Clean boxer – муштзанае, ки мувофиқи қоида муҳориба менамояд;

Dirty boxer – муштзани хилофкор (муштзанае, ки мувофиқи қоида муҳориба наменамояд);

Bleeder – варзишгаре, ки дар вақти муҳориба дар натиҷаи мушт хӯрдан, рӯяш хуншор мешавад;

Blue corner – кунчи кабуд, муштзани маҳалли, ки мувофиқи қоида дар кунчи кабуд меистад);

Red corner – кунчи сурх, (муштзанӣ меҳмон, ки мувофиқи қоида дар кунчи сурх меистад).

Дар лексикаи соҳаи варзишӣ калимаву истилоҳоте арзи вучуд доранд, ки дар як вақт миёни намудҳои гуногуни варзиш истифодашон ба мушоҳида мерасад. Ба таври намуна чунин гурӯҳи калимаву истилоҳотро оварда метавонем:

Final – финал, интиҳо;

Championship – қаҳрамонӣ, мусобиқа;

Match – бозӣ;

Judge – ҳакам, тренер, довар, устод.

¹ Гадоев, Н. Лексикаи лаҳҷаи Тағнов [Матн] / Н. Гадоев. – Душнбе: Ирфон, 2012. – 208 с.

² Сенкевич М. П. Стилистика научной речи и литературное редактирование научных произведений. – М.: Высшая школа, 1984. - 320 с.

Калимаву истилоҳоти соҳаи варзиширо аз рӯйи маъно ба се гурӯҳ чудо кардан мумкин аст:

а) луғоти умумиварзишӣ, яъне калимаву истилоҳоте, ки ба ҳама намудҳои варзиш тааллуқ доранд;

б) калимаву истилоҳоте, ки ба якчанд намуди варзиш тааллуқ доранд;

в) калимаву истилоҳоте, ки ба намуди алоҳидаи варзиш тааллуқ доранд.¹

Тавре мушоҳида мешавад, сохтори луғавии соҳаи варзиш печидаву мураккаб мебошад. Аз ин лиҳоз, ин гурӯҳи калимаву истилоҳотро омӯхтан лозим аст, зеро ҳар як гурӯҳи мафҳумҳо хусусиятҳои хоси худ ва тобишҳои маъноии худро доро мебошанд. Дар як вақт онҳо метавонанд воҳидҳои луғавии варзишии гуногунмаъноро низ дар бар гиранд.²

Зерфасли **1.2.1 “Таснифоти мафҳумҳои варзишӣ”** унвон гирифтааст.

Воқеан, мафҳумҳои варзишии забони англисӣ хеле мураккаб мебошанд. Барои ба меъёр даровардани мафҳумҳои варзишӣ муҳаққиқон якчанд таснифотеро, ки мавриди истифода қарор дошта, тарҷума ва таҳқиқи онҳоро осон сохтаанд, пешниҳод менамоянд. Дар поён таснифоти пешниҳод намудаи Е. И. Гурееваро ҳамчун намуна меорем, ки ба андешаи мо таснифоти хеле комил ва мувофиқ ба шумор меравад³

Чадвали 1

Категория	Мафҳумҳо (англисӣ/тоҷикӣ)
Номгӯии намуд ва зернамуди варзиш	Biathlon (биатлон), archery biathlon (биатлони тирандозӣ), summer biathlon (биатлони тобистона)
Номгӯии усулҳои техникӣ ва тактикӣ	Skatingstyle/technique/skateskiing (конкитозӣ), ready position (омодагӣ), relay exchange/relaying (додани эстафета), prone shooting position (тирпарронӣ дар ҳолати дароз кашидан), standing shooting position (рост истода тирпарронӣ кардан)
Номгӯии таҷҳизоти варзишӣ	Small-bore rifle (туфанги дорои куттии хурд), bib (рақами оғозӣ/сарисинагӣ), charger/clip (тирдон), spare/reserve ammunition (тирҳои захиравӣ), ski pole (чӯби лижа)
Калима ва мафҳумҳои ифодакунандаи қоидавайронкуниҳо ва дараҷаҳои ҷаримабандӣ	Penalty loop (доираи ҷаримагӣ), penalty minute (дақиқаи ҷаримагӣ), missed shot, missed target (ба ҳадаф нарасидан), false start (оғози нодуруст), cross-firing (тирпарронии тарафайн)

Бобырева, Н. Н. Терминология художественной гимнастики: структурно-семантическое сопоставление в русском и английском языках. - Казань: Казан. Ун-т, 2013. - 208 с.

² Гуреева, Е. И. Спортивная терминология в лингвокогнитивном аспекте: дис... канд. филол. наук: 10.02.19. - Челябинск, 2007. - 175 с.

³ Гуреева, Е. И. Спортивная терминология в лингвокогнитивном аспекте: дис... канд. филол. наук: 10.02.19. - Челябинск, 2007. - 175 с.

Калима ва мафҳумҳои ифодакунандаи номгӯи мавзеои фаъолият ва ҳудуди варзишӣ	Firing/shooting range (макони тирпарронӣ), shooting line/ramp (майдони оташфишонӣ), shooting mat (қолинчаи тирпарронӣ), target (нишон), start corridor/lane (дахлези оғозкунӣ), finish track (пайроҳаи интиҳӣ)
Калима ва мафҳумҳои ифодакунандаи номгӯи навъҳои гуногуни мусобиқаҳои варзишӣ	Sprint (спринт), pursuit (пайгирӣ), mass start (пойга аз оғозгоҳи умумӣ), relay (эстафета), mixed relay (эстафетаи омехта), single mixed relay (эстафетаи омехтаи якҷара), Biathlon World Cup (ҷоми ҷаҳонӣ аз рӯи биатлон), Biathlon World Championships (чемпиони ҷаҳон оид ба биатлон), flower ceremony (маросими гултақдимкунӣ)
Калима ва мафҳумҳои ифодакунандаи номгӯи меъёрҳои дараҷаи оморӣ	Qualifying points (холҳои муайянкунанда), course time (вақт аз рӯи фосила), total time (вақти умумӣ), intermediate time (вақти муваққатӣ), shooting statistics (оморӣ тирпарронӣ)
Калима ва мафҳумҳои ифодагари номгӯи сифатҳои варзишгарон	Shooting accuracy (тирпарронии аниқ), course speed (суръати ҳаракат)
Калима ва мафҳумҳои ифодагари номгӯи усулҳо ва натиҷаи омодагии варзишгарон ба мусобиқа	Draw (қуръапартоӣ), assignment of start numbers (тақсимои рақамҳои ибтидоӣ), zeroing (тирпарронӣ), official training (тамрини расмӣ), warm-up (дасту по ёзондан)
Калимаву мафҳумҳои ифодагари номгӯи муассисаҳои варзишӣ	National team (дастаи миллӣ), reserve team (дастаи захиравӣ), IBU/International Biathlon Union (Иттиҳодияи байналмилали биатлонгарон), WADA/World Anti-Doping Agency (Оҷонсии умумиҷаҳонии зидидопингӣ), IOC/International Olympic Committee (Кумитаи байналмилалии олимпӣ)
Калимаву мафҳумҳои ифодакунандаи номгӯи унвон ва дараҷаҳои варзишӣ	– time Olympic champion (...қаҳрамони чандинкаратаи олимпӣ), -time World champion (қаҳрамони чандинкаратаи ҷаҳон), gold/silver/bronze medalist (дорандаи медали тилло/нуқра/биринҷӣ), Crystal Globe winner (дорандаи глобуси булурун), World Cup Total Score Leader (пешвои умумии ҷоми ҷаҳонӣ)

Таснифоти овардашуда ҳамаи калимаву мафҳумҳои навъи варзиши биатлонро дар бар гирифта наметавонад, вале ба қадри имкон ин мафҳумҳо

таснифи худро ёфтаанд. Бо вучуди ин, ҳангоми тарҷума луғатҳо, дастурамалҳо ва матнҳои махсуси варзиширо истифода бурдан лозим аст.

Зербоби сеюми боби якум **“Мавқеи калимаву истилоҳ ва мафҳумҳои варзишӣ дар лексикаи забони англисӣ ва хусусиятҳои онҳо”** ба ҷойгоҳи калимаҳо ва истилоҳоти соҳаи варзиш дар забони англисӣ бахшида шудааст. Имрӯзҳо тадричан соҳаи варзиш миёни дигар соҳаҳо маъмулу машҳур гардида истодааст. Ин на танҳо дар доираи як мамлакат сурат мегирад, балки дар сатҳи байналмилалӣ низ мо рушди варзиширо мушоҳида менамоем. Бозиҳои олимпӣ, қаҳрамонҳои ҷаҳонӣ ва Аврупову Осиё, универсиадаҳо ва дигар мусобиқаҳои байналмилалӣ дар сатҳи ҷаҳонӣ натиҷаи рушди босуръати соҳаи варзиш мебошад. Аз нуқтаи назари забоншиносӣ бошад, соҳаи варзиш ҳамчун сарчашмаи нави луғавӣ тавачҷуҳи хосаро ба худ ҷалб менамояд. Ин воҳидҳои нави луғавӣ рӯз то рӯз афзоиш меёбанд ва барои забоншиносон манбаи нави таҳқиқотро эҷод менамоянд. Омилҳои зиёде боиси пайдоиши ин раванд мегарданд, амсоли бавучудоии намудҳои нави варзиш, маъмулгардии шаклҳои гуногуни варзиш дар аксари кишварҳо, ивазшавӣ дар қоидаҳо ва гузоришҳо, инкишофи технологияи нави варзишӣ ва ғайра. Аз ин лиҳоз, дар назди забоншиносону тарҷумонҳо дар тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ масъалаҳои мубраму ҳалталаб вучуд доранд, ки то имрӯз роҳи ҳалли худро наёфтаанд. Дар ин маврид месазад, ки забоншиносон ба таҳқиқоти ҷиддӣ даст зананд ва тарҷумонҳо кори зарурӣ, яъне ҳар чӣ дастрас кардани иттилооти варзиширо барои ҳамагон таъмин намоянд. Ба ҳамин хотир ҳангоми тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ иҷрои вазифаҳои зерин амри зарурӣ ҳисобида мешавад:

- таъмини муносибати ҷиддии ягона барои таълифи қоидаҳо, дастурамалҳо;
- таъмин намудани шумораи зиёди мухлисон ва хонандагон бо иттилооти варзишӣ (тарҷума ва паҳши публитсистикаи варзишӣ).

Дар сурате, ки варзиш хусусияти байналмилалиро касб намудааст, бояд ба чунин ҷанбаҳо тавачҷуҳ намуд:

- тарҷумаи қоидаву дастурамалҳо, ташвиқу таблиғоти иттилооти байналмилалӣ;
- иштирок дар анҷуманҳои байналмилалии варзишӣ;
- дастрас намудани натиҷаҳои чорабиниҳои варзишӣ тавассути васоити ахбори омма;
- ширкат дар озмунҳо, тарҷумаи нутқи шифоҳӣ дар вақти гузаронидани мусобиқаҳои байналмилалӣ.

Пеш аз он ки ба таҳлили мафҳумҳои варзишӣ оғоз намоем, чанд ҷумла дар бораи ҳуди «мафҳум» гуфта мегузарем. Яъне, ҳуди «мафҳум» чиро ифода менамояд. Дар забоншиносӣ таснифоти зиёди ин вожа вучуд дорад, аз ин хотир, танҳо ба муҳимтарини онҳо тавачҷуҳ менамоем. Забоншиноси шуравӣ Б. Н. Головин чунин таснифи ин вожаро пешниҳод намудааст: «Мафҳум ин вожаи алоҳида ва ё ибораҳои дар таҳкурсии ибораҳои тобеъ сохташуда мебошад, ки барои муайянкунии мафҳумҳои касбӣ ҷиҳати таъмини зарурати муошират дар соҳаи муайян ба монанди илму техника, истеҳсолот идора ва ғайра истифода

мегардад»¹. Тибки ақидаи И. С. Квитко «тарҷумаи вожа ё мафҳуми вожаҳо мебошад, ки бо ифодаи мафҳумҳои соҳаи муайяни маърифатӣ алоқа дорад ва барои ифодаи баёни аниқӣ иттилоот хизмат менамояд»².

Оид ба мафҳум дар забоншиносии тоҷик донишмандон фикру андешаҳои ҷолиб баён намудаанд. Масалан, ба андешаи профессор Ҳ. Мачидов «мафҳум ин дониши инсонӣ дар хусуси шайъ, ҳодиса, воқеаҳои ҳаёти объективӣ ва аломату хосиятҳои онҳо мебошад. Дар мафҳумҳо ҷиҳатҳои умумӣ, хосиятҳои яххелаи шайъҳо, ҳодисаҳо ва воқеаҳо, ки ҳамчун эҳсосот, идрок ва тасаввуроти ҷудоғона гирд оварда шудаанд, ҷамъбаст мегарданд. Мафҳумҳо аломатҳои муҳимми ҳодисаҳои алоҳида, шайъҳои ҳаёти воқеӣ, умуман, маълумот дар хусуси ҳодисаву шайъҳо мебошанд, ки дар шуури одамон нақш бастаанд. Дар мафҳумҳо ҷиҳати хеле муҳимми тафаккури инсонӣ-мучаррадгардонии шайъҳо, ҳодисаҳо эҳсос ва даркунӣ акс шудаанд»³. Тарҷумаи мафҳумҳои варзишии забони англисӣ кори мушкул ва заҳматгалаб буда, он ба чанд омил вобаста аст. Бо рушди соҳаи варзиш ва дар сатҳи байналмилалӣ қарор доштани он ва ба пайдоиши наъҳои гуногуни варзиш ҳам барои тарҷумонҳо ва ҳам барои муҳаққиқони забоншинос масъалаҳои ҷиддиро мегузорад. Муҳаққиқон бояд дигаргунӣ, навоарихоро пайгирӣ намуда, ба онҳо бояд баҳои илмӣ диҳанд. Тарҷумонҳоро лозим меояд, ки вобаста ба рушди соҳаи варзиш дар тарҷумаи матнҳо, мафҳумҳо, ибораҳо бояд салоҳияти касбӣ нишон диҳанд. Дониши забонии худро инкишоф дода, оид ба анъана, таърих ва фарҳанги англисзабонан маълумоти бештареро аз худ намоянд. Танҳо бо доштани дониши зарурӣ маҳорату малакаи касбии соҳа дар тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ муваффақият ба даст овардан имконпазир мегардад. Тарҷумаи лексикаи варзишӣ аз забони тоҷикӣ ба забони англисӣ низ дар баъзе мавридҳо мушкилиҳоро ба тарҷумонҳо пеш меорад. Масалан, маънои луғавии калимаҳои тиртахш (тири ҳавой), балунак (шамшери чубин) танҳо ба ворисони забон маълум аст.

Боби дуюми таҳқиқот **“Вижагиҳои тарҷумаи мафҳумҳо, ибораҳо ва вожаҳои варзишии забони англисӣ ба забони тоҷикӣ”** номгузорӣ шуда, аз чор зербоб иборат мебошад.

Зербоби якум **“Ҷанбаҳои хоси тарҷумаи мафҳумҳои варзишии забони англисӣ ба забони тоҷикӣ”** унвон дошта, дар он махсусияти тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ нишон дода шудааст.

Дар ҳақиқат ҳам дар илми забоншиносии муосир қорҳои ҷолибе дар заминаи таҳқиқи дискурси соҳаҳои гуногуни ҳаёти иҷтимоӣ иҷро гардидаанд. Дискурси варзишӣ вобаста ба намудҳои варзиш ба гурӯҳҳои гуногун тақсим мешавад (ҷунончи, бозиҳои варзишӣ, атлетикаи сабук, шиноварӣ, гимнастика ва ғайра).

Бояд хотирнишон намоем, ки таҳлили сохтори калимаву истилоҳоти ифодакунандаи мафҳумҳои варзишӣ имкон медиҳад, ки қолабҳои асосии онҳоро муайян намоем. Онҳо дар забон тавассути роҳҳои гуногун ташаккул меёбанд.

¹ Головин, Б. Н. Основы культуры речи: Учебник для вузов по спец. «Рус. яз. и лит.». – 2-е изд., испр. – М.: Высш. шк., 1988. – 320 с.

² Квитко, И. С. Термин в научном документе. Львов: Вища школа, 1976. – 125 с.

³ Мачидов, Ҳ. Забони адабии муосири тоҷик (Луғатшиносӣ)/ Ҳ. Мачидов. - Душанбе: Ирфон, 2007. – 241 с.

Дар байни мафҳумҳои содаи лексикӣ чунин тарзи калимасозиро дидан мумкин аст:

– номгузори ибтидоӣ (hockey, biathlon, football);

– номгузори дубораи маҷозӣ тавассути таъсири семантикӣ (defender, forward, score).

Аз рӯйи маъно гурӯҳи калимаву истилоҳоти сода ба ду дараҷа ҷудо мешаванд:

– навъҳои бозии варзишӣ (curling, golf, polo);

– бозиҳои варзишии хусусияти махсусдошта (таҷҳизот, техника, тактика, қоида, ки асоси бозиҳои варзиширо ташкил медиҳанд) (ball – тӯб, to defeat – шикаст додан, ғалаба кардан, to play – бозӣ кардан).

Аз ҳама бештар дар калимасозии мафҳумҳои варзишӣ дар забони англисӣ пасвандҳои «er» ва «ing» сермаҳсул мебошанд. Тибқи истифода Verb + er чунин мафҳумҳо сохта мешаванд: «to skate» – конкитозӣ кардан, «skater» – конкитоз, «to defend» – ҳимоят кардан, «defender» – ҳимоятгар, «to train» – машқ кардан, «trainer» – мураббӣ, «to race» – давидан, «racer» – пойгачӣ, «to play» – бозӣ кардан, «player» – бозингар, «to swim» – шиноварӣ кардан, «swimmer» – шиновар, Noun + er, «sprint» – спринт, «sprinter» спринтер, «football» – футбол, «footballer» – футболбоз, «golf» – голф, «golfer» – бозингари голф.

Вобаста ба мазмуни мафҳумҳо тибқи ин калимасозӣ якҷанд мисолҳо меорем:

– шахсе, ки ба намуди варзиш машғул аст, «golfer» (варзишгари голф), «rucker» (ба таври шифоҳӣ хоккейбоз тарҷума мешавад) «hurler» (тирандоз, чавгонбоз ва ғайра);

– бозингаре, ки вазифаи муайяно дар вақти бозии варзишӣ иҷро менамояд: pitcher – тӯбро додан маъмулан дар бейсбол, hitter – варзишгаре, ки қобилияти зарбаи саҳти тӯбзаниро дорад;

– таҷҳизоти варзишӣ: «driver» – чӯбдаста дар голф, «baseball bat» – чӯбдаста дар бозии крикет ва бейсбол.

Мушоҳидаҳо имкон доданд, муайян намоем, ки ба луғоти соҳаи варзиш бештар калимаву истилоҳоте, ки рӯзноманигорон, устодон ва варзишгаронро ифода менамояд, ворид мешаванд, ки пайгирии онҳо барои тарҷумон душворӣ эҷод менамояд. Яке аз хусусиятҳои хоси мафҳумҳои варзишӣ вобаста ба касб истифода шудан ва дар луғатҳо ҷой нагирифтани онҳо маҳсуб меёбад. Яке аз масъалаи муҳим дар тафсири вожаҳои варзишӣ ин муайян намудани тафсири дуруст ва этимологияи ҳуди калимаи «sport» мебошад. Вожаи англисии «sport» мухтасар аз «dissport» ба маънои бозӣ, вақтхушӣ дар асрҳои XV – XVI ташаккул ёфтааст. Вожаи «dissport» бошад, маншаи худро аз калимаи қадимаи фаронсавии «desport», deport (халоват бурдан аз солҳои 1300, яъне асри XIV маълум буд) мегирад.

Ба ҳамин тариқ, калимаи англисии «sport» дар ибтидои пайдоиши худ на ба маънои варзиш, балки ба маънои хушҳолӣ, вақтхушӣ, машғулият, бозӣ истифода

мешуд ва дар истифодаи маъмулӣ дар чомеа чой дошт [с.791].¹ Феъли «to sport» ба чуз маънои асосӣ, яъне «ба варзиш машғул шудан» боз маънои ибтидоии худ «либос пӯшидан», «кори худро намоиш додан»-ро низ ифода намуда метавонад. Агар мо вожаи «sport»-ро бо муродифҳояш дар як қатор гузорем, мувофиқан, он бо маънои вожаҳои to play – бозӣ кардан, to romp – давидан, to gambol – давидан рост меояд, аммо танҳо мафҳуми «to play» ҳамчун вожаи варзишӣ ба маънои он наздик буда, истифодаи он мувофиқ аст. Як қатор ибораҳои дар забони англисӣ мавҷуданд, ки баромади вожаи sport-ро нишон медиҳанд, чунончи: to say something in sport – шӯхӣ кардан, to make sport of – масхара кардан, to become the sport of circumstances – бозичаи тақдир шудан, in sport – бо шӯхӣ, what a sport – Чи хушҳолӣ.

Луғати соҳаи варзиш дар забони англисӣ саҳифаҳои алоҳида дорад, ки сарҳадҳои мувофиқати лексикиро дар ҳиссаҳои нутқ муайян менамояд.

Вожаи «sport» дар забони англисӣ, инчунин, маънои «мусобиқаи одамонро, ки бо сарф кардани неруи ҷисмонӣ сурат мегирад», ифода намуда метавонад. Ифодаи verb+noun (феъл + исм) дар исмҳои ифодагари ягон намуди варзиш ё ягон намуди рақобат мебошад: to contest in racing and shooting – рақобат намудан дар пойга ва тирпарронӣ, to take part in local competition – иштирок кардан дар мусобиқаҳои маҳаллӣ ва ғайра.

Аз рӯи ҳамин қолаб дар забони англисӣ ибораҳои устувор бо исмҳои сохта мешаванд. Чунончи, linebacker – ҳимоятгари қисмати ақиби майдон, linesman – довари берун аз майдон, world record – рекорди ҷаҳонӣ. Дар ин ҳолат истифодаи феълҳои муайян ба мушоҳида расида, ибораҳои устувори маънои пурраро ифодакунанда ба вучуд меоянд, чунончи, to join the team – ворид шудан ба даста, to win the title – унвон ба даст овардан, to fight back to the rope – то охир мубориза бурдан, to fight for the title – мубориза бурдан барои унвон ва ғайра.

Се феъли маъмули to do, to go, to play дар ифодаи маънои «ба варзиш машғул шудан» дар забони англисӣ мавриди истифода қарор мегиранд. Аз қабилӣ:

– to do wrestling – гуштингирӣ кардан, to do judo – ба ҷудо машғул шудан, to do karate – ба каратэ машғул шудан, to do athletics – ба варзиши сабук машғул шудан;

– to go mountaineering – ба кӯҳнаварди машғул шудан, to go horse riding – аспсавори кардан, to go skiing – лижабозӣ кардан, to go cycling – дучархасавори кардан, to go swimming – шиноварӣ кардан;

– to play football – футболбозӣ кардан, to play basketball – баскетболбозӣ кардан, to play hockey – хоккейбозӣ кардан, to play baseball – бейсболбозӣ кардан, to play rugby – рагбибозӣ кардан, to play cricket – крикетбозӣ кардан, to play golf – голфбозӣ кардан.

Дар ифодаи майдон вожаи «field» дар соҳаи варзиши сабук истифода мешавад. Дар навъи варзиши футбол барои ифодаи мафҳумҳои «крикет» ва «рагби» вожаи «pitch» дар истифода қарор дорад. Football is played on the pitch

¹ Concise Oxford Thesaurus. Third edition. Oxford University Press, 2007. – 941 p.

[с.359].¹ (Футбол дар майдони варзишӣ бози карда мешавад). Феъли «practice» ба маънои «ба варзиш машғул шудан», асосан, ба намудҳои варзиши инфиродӣ ишора менамояд. Дар ифодаи дигар намудҳои варзиш чунин намуди феъл истифода мешаванд:

– football – to pass – тўбро ба бозингари дастаи худ додан, to kick – зарба задан, to win the ball – тўбро ба даст овардан, to score a goal – гол задан;

– tennis – to lose – бохтан, to hit – зарба задан, to win – пирӯз шудан, to play – бозӣ кардан.

Аз рӯйи мисолҳои овардашуда ба хулосае омадан мумкин аст, ки қолаби V+N дар ибораҳо нигоҳ дошта мешавад. Аз исми «sport» як қатор сифатҳо ва зарфҳо низ сохта мешаванд, ки аз рӯйи маъно ба варзиш алоқаманд буда, дар лексикаи умумиестеъмоли маъмул мебошанд. Чунончи, сифати sporting, sportive, sporty (варзишӣ) дар ифодаи ибтидоӣ маънои имрӯзаи худро нигоҳ доштаанд. Сифати sportmanlike аз исми маънии sportsman баромада, ифодагари мафҳуми «варзишгарон» буда метавонад.

Зербоби 2.1.1 “Усулҳои тарҷумани мафҳумҳои варзишӣ” номгузори шуда, ба ҳелҳои тарҷумани вожаҳои варзишӣ бахшида шудааст.

Муссалам аст, ки мусобикаҳои варзишӣ бо матнҳои махсуси расмӣ пешниҳод карда мешавад. Ба навҳои матнҳои варзишӣ чунин хусусиятҳои луғавӣ-услубӣ хос мебошанд:

- баёни анъанавӣ;
- мукаммали ва саҳеҳии маълумот;
- баёни мукамал ва кўтоҳ;
- луғоти муайян, вучуд надоштани баёни эҳсосотӣ;
- сохтори луғоти ғайришаҳсӣ.

Матнҳои расмӣ, одатан, мафҳумҳо, ихтисорҳои варзишиеро дар бар мегиранд, ки маълумоти варзиширо бештар баррасӣ карда метавонанд. Аз ин лиҳоз, лозим аст, ки матнҳои расмӣ дар вақти тарҷума бояд дақиқ, муъҷаз ва равшан бо меъёрҳои умумии забонӣ тарҷума карда шаванд. Аз ин хотир, дар вақти тарҷумани чунин матнҳо лексика, мафҳумҳо бояд дуруст тарҷума шуда, духурағӣ ва нофаҳмоӣ қой надошта бошад. Дар зерфасли мазкур тарҷумани таҳвили лексикӣ ба чунин қисматҳо чудо карда шудаанд:

1. **Овонависӣ:**

• «Competitors or Relay *teams* who have made a false start and do not return to start again correctly it will be considered as not having started»²[61].

(Ширкаткунандагон ё **тимҳои эстафетие**, ки оғози бардурӯғ дошта бошанд ва барои оғози қадид ва дуруст ба мавқеи аввал барнагарданд, оғозашон беътибор доништа мешавад).

2. **Транслитератсионӣ:**

• «If necessary, men and women may both zeroe prior to the first Super Sprint final competition but this must be done separately» [39]¹.

¹Longman Dictionary of contemporary English – 2003.1949 p.

² International biathlon union event and competition rules Adopted by the 1998 IBU Congress with amendments by the 2000, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2019 and 2020 Congresses. – P. 85

(Дар сурати зарурат, мардон ва занон мумкин аст ҳар ду қабл аз аввалин мусобиқаи ниҳойии **спринт** тирандозӣ кунанд, аммо ин бояд ба таври ҷудогона анҷом дода шавад).

3. Калкакунӣ:

- «Each team competing in the **single mixed relay** is comprised of one woman and one man» [с.11].²

(Дастаҳое, ки дар **эстафетани омехтаи яккаси** иштирок мекунанд, аз як варзишгари зан ва як варзишгари мард иборат буда метавонанд).

4. Мушаххаскунӣ:

- «For the first **World Cup event** of the season, the World Cup total score from the previous season will apply» [с.17].³

(Барои аввалин **чорабиниҳои Ҷоми Ҷаҳонии** мавсими навбатӣ, ҳолҳои умумии Ҷоми Ҷаҳон аз мавсими қаблӣ татбиқ карда мешаванд).

5. Умумикунӣ:

- «The best **biathletes** at the WCH will be selected from the top rankings of the current WC total score prior to the start of the WCH» [с.61].⁴

(Интихоби беҳтарин **варзишгарон** барои иштирок дар чемпионати ҷаҳон аз рӯи ҷойҳои онҳо дар ҷадвали умумии «Ҷоми ҷаҳонии»-и ҷорӣ, ки то оғози чемпионати ҷаҳон амал мекунанд, сурат мегирад).

6. Модулятсия:

- «Only paper targets and fully electronic targets will be used for **rifle zeroing**» [с.33].⁵

(Танҳо нишонҳои коғазӣ ва нишонҳои комилан электронӣ барои **тирпарронӣ** истифода хоҳанд шуд).

Ба ҷуз таҳвили луғавӣ дар тарҷумаи тоҷикӣ таҳвили лексикӣ-грамматикӣ низ истифода шудаанд:

1. Тарҷумаи тасвирии муродифӣ:

- «**Misfires and Lost Rounds/Magazines and Damaged Rifles**» [с.49].⁶
(**Тирҳои дарназирифта**, **тирҳои гумшуда/тирдонҳо** ва **туфангҳои осебдида**).

2. Ҷубронкунӣ:

- «The **woman starts**, and after shooting both prone and standing, tags off to the man in a hand-over area located just after the penalty loop» [с.11].⁷

¹ International biathlon union event and competition rules Adopted by the 1998 IBU Congress with amendments by the 2000, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2019 and 2020 Congresses. – P. 85

² International biathlon union event and competition rules Adopted by the 1998 IBU Congress with amendments by the 2000, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2019 and 2020 Congresses. – P. 85

³ International biathlon union event and competition rules Adopted by the 1998 IBU Congress with amendments by the 2000, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2019 and 2020 Congresses. – P. 85

⁴ International biathlon union event and competition rules Adopted by the 1998 IBU Congress with amendments by the 2000, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2019 and 2020 Congresses. – P. 85

⁵ International biathlon union event and competition rules Adopted by the 1998 IBU Congress with amendments by the 2000, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2019 and 2020 Congresses. – P. 85

⁶ International biathlon union event and competition rules Adopted by the 1998 IBU Congress with amendments by the 2000, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2019 and 2020 Congresses. – P. 85

⁷ International biathlon union event and competition rules Adopted by the 1998 IBU Congress with amendments by the 2000, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2019 and 2020 Congresses. – P. 85

(Варзишгари зан ба мусобиқа оғоз карда, пас аз анҷоми тирандозии хобида ва рост истода, дар майдони интиқоли эстафета, ки бевосита берун аз доираи ҷарима ҷойгир аст, эстафетаро ба варзишгари мард медиҳад).

Тибқи натиҷаҳои бадастомада мушоҳида кардан мумкин аст, ки истифодаи калкакунӣ ва мушаххаскунӣ дар тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ бештар ба назар мерасанд.

Таҳлили пурраи таҳвили луғавӣ бо тарҷума бо забони тоҷикӣ бо мисолҳо исбот гардидааст.

1. Овонависӣ:

«Not forgetting Arnd Peiffer, the quiet German veteran with nine wins, seven of which are in sprints, was the best sprinter on a cold, breezy evening giving Germany both sprint Gold medals this year».¹

(Бояд зикр кард, ки собиқадори Олмони бо нуҳ пирӯзӣ, ки ҳафттои онҳо дар спринтерҳо мебошанд, беҳтарин спринтер дар ин шоми сарди шамолӣ буд, ки ба Олмон медали тиллои спринтии имсоларо овард).

2. Транслитератсионӣ:

• *«...except that Fourcade was 0-for-2 in the sprint and 20K, had a very untypical bad day in the men's relay, but won the pursuit and mass start».²*

(Фуркад, дар спринт ва пойгаи инфиродии 20 километра натавонист чизе ба даст орад ва дар эстафетани мардон як рӯзи бади ғайриодӣ дошт, аммо дар таъқиб ва ағози оммавӣ голиб омад).

3. Калкакунӣ:

• *«I am most impressed by my performance today, since shooting clean is never easy».³*

(Ман аз иҷрои тирандозии имрӯзаам ба ҳайрат омадам, зеро иҷрои тирпарронии бесаҳв ҳеҷ гоҳ осон нест).

4. Мушаххаскунӣ:

• *«The veteran Norwegian is now the third most medaled biathlete in Olympic history».⁴*
(Норвегиягии собиқадор ҳоло сеюмин биатлонбоз дар таърихи олимпӣ мебошад).

5. Умумикунонӣ:

¹ Pyeongchang 2018: Expectations, Success, Surprises and Heartbreak. (2018, February). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www.url: https://www.biathlonworld.com/news/detail/pyeongchang-2018-expectations-success-surprises-and-heartbreak](https://www.biathlonworld.com/news/detail/pyeongchang-2018-expectations-success-surprises-and-heartbreak). – 13.05.2023.

² Pyeongchang 2018: Expectations, Success, Surprises and Heartbreak. (2018, February). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www.url: https://www.biathlonworld.com/news/detail/pyeongchang-2018-expectations-success-surprises-and-heartbreak](https://www.biathlonworld.com/news/detail/pyeongchang-2018-expectations-success-surprises-and-heartbreak). – 13.05.2023.

³ Pyeongchang 2018: Expectations, Success, Surprises and Heartbreak. (2018, February). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www.url: https://www.biathlonworld.com/news/detail/pyeongchang-2018-expectations-success-surprises-and-heartbreak](https://www.biathlonworld.com/news/detail/pyeongchang-2018-expectations-success-surprises-and-heartbreak). – 13.05.2023.

⁴ JT Вое's Planet [Электронныйресурс]. - Режимдоступа: <https://www.internationalbiathlonunion.com>. – 13.05.2022.

- «*In the 15K individual, a single penalty was too much to top the clean-shooting Hanna Oeberg*».¹
(Ба назардошти як иштибоҳи ҷиддӣ Ҳанна Оеберг натавонист дар **пойгаи фарди** ба ҷои намоён дастболо гардад).

6. Модулятсия:

- «*Regardless, he walks away as the most-medaled French athlete in both the Olympic Winter Games and Olympic Summer Games*».²
(Бар хилофи ҳама монеаҳо, ӯ ҳамчун варзишгари **голиби** фаронсавӣ аз бозиҳои зимистона ва тобистонаи олимпӣ бармегардад).
Зербоби дуоми боби дуом “**Мусоҳибаи варзишӣ ва хусусияти тарҷумаи онҳо**” унвон дорад.

Усули мусоҳиба яке аз роҳҳои маъмули ба даст овардани иттилоот буда, ба таври васеъ истифода мешавад.

Усули мусоҳиба таърихи дуру дароз ва тулонӣ дошта, истифодаи он ханӯз дар давраи антиқа ба назар мерасад. Дар замони қадим мутафаккири варзида Сукрот мусоҳибаро барои ба даст овардани дониши фалсафӣ истифода мекард. Дар вақти истифодаи ин усул ҳақим андешаи худро ба бахшҳо тақсим мекард ва ҳар як қисми онро ба ҳамсухбат ба таври савол пешниҳод менамуд³.

Тақсимои намудҳои тарҷумаи таҳвили дар маводи таҳлилии мо дар ҷадвали поён оварда шудааст.

Ҷадвали 2 – Фосилаи истифодаи навъҳои тарҷумаи таҳвили хангоми тафсири мусоҳибаҳои шифоҳӣ

Намудҳои тарҷумаи таҳвили	Шумораи воҳидҳо дар маводи таҳлилӣ	Мувофиқати фоизи шумораи воҳидҳои намуди додашуда
Азнавсозии яклухт	11	22%
Сарфиназаркунӣ	9	18%
Ивазкунии грамматикӣ аз ҷумла	6	12%
Модулятсия	5	10%
Замкунӣ	4	8%
Ҷудокунии ҷумла	3	6%
Ивазнамоии шакли грамматикӣ калима	3	6%

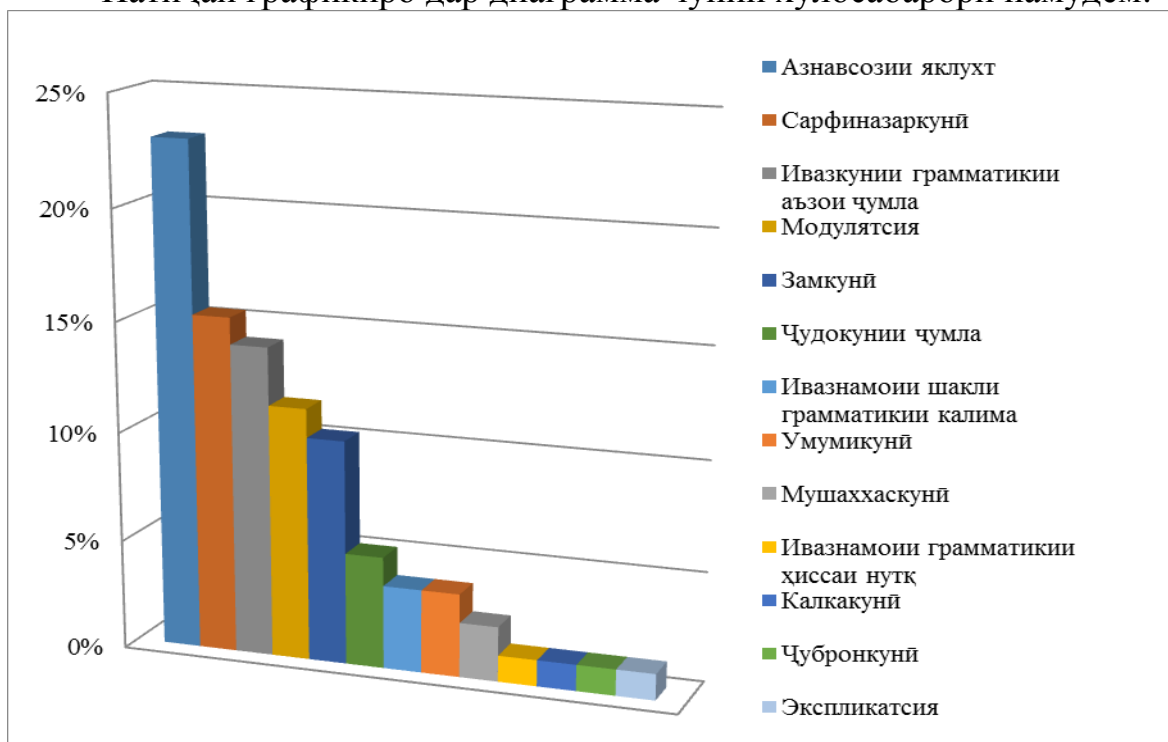
¹ Pyeongchang 2018: Expectations, Success, Surprises and Heartbreak. (2018, February). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www.url: https://www.biathlonworld.com/news/detail/pyeongchang-2018-expectations-success-surprises-and-heartbreak](https://www.biathlonworld.com/news/detail/pyeongchang-2018-expectations-success-surprises-and-heartbreak). – 13.05.2023.

² Pyeongchang 2018: Expectations, Success, Surprises and Heartbreak. (2018, February). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www.url: https://www.biathlonworld.com/news/detail/pyeongchang-2018-expectations-success-surprises-and-heartbreak](https://www.biathlonworld.com/news/detail/pyeongchang-2018-expectations-success-surprises-and-heartbreak). – 13.05.2023.

³ Елистратов, А. А. К проблеме стилистической стратификации спортивной лексики / А. А. Елистратов // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота. – 2010. – № 1(5– 160 с.

Умумикунӣ	3	6%
Мушаххаскунӣ	2	4%
Ивазнамоии грамматикии ҳиссаи нутқ	1	2%
Калкакунӣ	1	2%
Љубронкунӣ	1	2%
Экспликатсия	1	2%

Натиҷаи графикаро дар диаграмма чунин хулосабарорӣ намудем.

Дар натиҷаи таҳлил ба хулосае омадан мумкин аст, ки дар тарҷумаи шифоҳии мусоҳибаҳо аз забони англисӣ ба тоҷикӣ аз ҳама бештар азнавсозии яклухт (22%), сарфиназаркунӣ (18%) ва таҳвили лексикӣ ва ивазнамоии аъзои ҷумла (12%) истифода мешавад. Ба андешаи мо истифодаи зиёди азнавсозии яклухт ва сарфиназаркунӣ ба маҳдудияти вақт ҳангоми тарҷумаи шифоҳии мусоҳиба ба шумор меравад. Барои дуруст тарҷума намудани мусоҳибаҳо вобаста ба сохтори грамматикии забони англисӣ ва тоҷикӣ мо аксар вақт ивазнамоиро мавриди истифода қарор додем.

Дар идомаи кори худ ба тарҷумаи мусоҳибаҳо бо истифодаи усулҳои маъмулӣ дар асоси истифодаи субтитр шуруъ менамоем. Яке аз мусоҳибаҳо мусоҳибаи Максим Тимофеев бо хоккейбози канадагӣ Роб Клинкхаммер мебошад:

«It was a tough game, I thought we played very well defensively. I think we could have done more to get to the net in the first two periods, you know, we did a lot

of traffic in front of Scrivens. We gotta get more guys going to the dirty areas, we gotta have shots»¹; Бозии вазнин, ҳарду даста бо усули мудофиавӣ бозӣ карданд. Мо метавонистем, дар назди дарвозаи ҳариф дар ду давр бозӣ кунем ва лаҳзаи голзаниро дар назди дарвозаи Скривен муҳайё созем. Гумон мекунем, бояд бештар дар самти гирифтани шайба кор карда, ба дарвоза ҳамла менамудем.

Дар тарҷума мо усули қолабсозиро истифода намудем. Ибораи «In front of Scrivens»-ро дар назди дарвозаи Скривенс тарҷума намудем. Воқеан Скривенс дарвозабон аст ва ибораи «дар пеши Скривенс» маънои назди дарвозаро дорад ва ин ҷо маъно осеб намебинад. Ҳамчунин ивазнамоии грамматикӣ аъзои ҷумла «It was a tough game» – бозии вазнин, азнавсозии яклухт - «We could have done more to get to the net» - Мо метавонистем дар назди дарвозаи ҳариф фаъол бошем, усули замкунӣ, усули умумикунонӣ ва ғайраро мавриди истифода қарор додем.

Ҳамин тариқ, лексикаи варзишӣ дар ҳуди таркиби луғавии забон, ки фаъолияти инсонро ифода намуда, дар навбати худ кӯшиши ҷисмонӣ ва иродаи мустаҳкамро тақозо менамояд, фаъолияти касбӣ ва бартарияти ҷисмонии инсонро инъикос менамояд.

Зербоби сеюми боби дуум “Сленгҳои варзишӣ дар забони англисӣ ва усули тарҷумаи онҳо ба забони тоҷикӣ” унвон гирифтааст.

Дар ҷаҳони имрӯза сленги варзишии забони англисӣ тадриҷан машҳур шуда истодааст, ки ин аз ба роҳ мондани бозиҳои байналмилалии варзишӣ бо забони англисӣ вобастагӣ дорад. Дар солҳои охир илми забоншиносӣ ба омӯзиши нутқи зинда рӯ овардааст, зеро нутқи шифоҳӣ муайянкунандаи ҳама гуна навъи нутқ мебошад.

Сленг ин як намуди нутқ буда, аз рӯйи сохтори худ (фонетикӣ, грамматикӣ, семантикӣ ва лексикӣ) аз меъёри забонӣ фарқ мекунад. Меъёри забонӣ ин забон ва нутқи намунавӣ мебошад.

Сленги варзишӣ, ҳамчунон сленг дар маҷмӯъ, бахши забон маҷсуб ёфта, дар худ на танҳо муоширати зиндари инъикос менамояд, балки чунин хусусиятҳоро низ дорад мебошад:

1. Бо хусусияти маҷозии худ фарқ мекунад ва хеле форам буда, бо баёни эмотсионалӣ (эҳсосотӣ) аз забони одӣ фарқ дорад.

2. Дар гуфтор ва навишт бо истифодаи ғӯиши қадимаи хориҷизабонон бо ҷузъиёти фарҳангӣ фарқ мекунад.

3. Баромади иҷтимоӣ-касбӣ ва истифодаи сленг байни гурӯҳи маҷсуби иҷтимоӣ асоси мавҷудияти сленг мебошад [с.25].²

Дар лексикаи сленгӣ ҳамагуна намудҳои калимасозӣ мавриди истифода қарор дорад:

1. Конверсия;
2. Аффиксатсия;
3. Иборасозӣ;

¹ Роб Клинкхаммер: «Сегодня вы могли убедиться, что Скривенс – хороший вратарь» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://youtu.be/oBxSxJ7fk3M?si=dDizkkw29n47D0qN>.

² Береговская, Э. М. Молодежный сленг: формирование и функционирование // Вопросы языкознания. - 1996. - № 3. - С. 16-26.

4. Мухтасаркунӣ¹.

Ба хотири он ки дискурси сленг хеле мураккаб мебошад, бояд ҳатман методологияи омӯзиши онро муайян намоем. Барои муайян кардани сленг дар варзиш ё дар байни ҷавонон мо бояд методҳои амалӣ, ба монанди пурсишнома, суҳбат ва мусоҳибаҳо мавриди истифода қарор диҳем.

Пажӯҳиширо бо интихоби гурӯҳи муайяне, ки сленгро истифода мебаранд, оғоз намудан хеле ҷоиз аст. Миёни усулҳои омӯзиши сленг, аз ҷумла сленги соҳаи варзиш, аз ҳама қулайтар усули муқоисавӣ маҳсуб меёбад, зеро истифодаи ин усул имкон медиҳад, ки ин зухуроти забонӣ дар даврони инкишофи худ омӯхта шавад. Бо роҳи муқоиса на танҳо вижагиҳои сленгро муайян кардан мумкин аст, балки онро бо забони маъмулӣ муқоиса кардан низ имконпазир мебошад. Сленги варзишӣ бо тарзи баён, гуногунӣ ва ғайриодӣ будани худ фарқ мекунад. Мо бояд он далелро ба эътибор гирем, ки бештари сленгҳо дар намудҳои гуногуни варзиш мавриди истифода қарор доранд. Барои мисол, идиомаи «to abscond from one`s responsibilities» ба таври воқеӣ тарҷума намоем, он маънои «дар ҳақиқат нимҳимоя бозӣ кардан» (to play in halfback)-ро мефаҳмонад. Агар мо онро таҳтуллафзӣ тарҷума намоем, маънои «аз масъулият гурехтан»-ро ифода менамояд, ки дарк ва фаҳмиши он ба ҳама дастрас нест. Ибораи дигар «to fail some opportunity» – тӯбро хато додан (to let the puck pass) тарҷума мешавад. Тарҷумаи таҳтуллафзӣ ин ҷо номувофиқ мебошад. Чунин бозии забонӣ дар истифодаи сленг дар забони англисӣ хеле маъмул аст ва ин барои тарҷумонҳо ва шорехони байналмилалӣ варзишӣ ҳамеша мушкилот эҷод менамояд.

Солҳои охир бисёр ибораҳои сленгӣ ба забони англисии америкой аз мафҳумҳои варзишӣ ворид гаштаанд. Аз ҳама вожаҳои машхур инҳо football, basketball ва baseball мебошанд. Ба он чиз таваҷҷуҳ бояд зоҳир намуд, ки ин вожаҳо ба забони тоҷикӣ айнан ворид гашта, мавриди истифодаи умум қарор доранд.

Фасли чоруми боби мазкур **“Мафҳумҳои варзишии англисӣ дар матнҳои публицистии бадеӣ ва хусусиятҳои тарҷумаи онҳо”** унвон дошта дар он нозуқиҳои тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ дар матнҳои публицистӣ баррасӣ гардидааст.

Лексикаи варзишӣ дар худ махсусияти забониро доро мебошад, ки муайян кардани мавқеи он яке аз вазифаҳои мураккаб барои муҳаққиқони забоншинос маҳсуб меёбад. Ақидаи он, ки воҳидҳои лексикӣ мавҷудаи варзиширо ба истилоҳоти махсус нисбат додан дуруст мебуд, якеро ҳамчун мафҳумҳои дар истифодаи умумӣ ё касбӣ мавҷуд ҳисобидан ҳоло ҳам мавриди баҳси забоншиносон қарор дорад.

Барои муайян кардани он, ки мафҳумҳои варзишӣ мавқеи истилоҳотӣ доранд ё не, бояд мо, пеш аз ҳама, худ мафҳуми истилоҳро муайян намоем. Муҳаққиқ А. А. Реформатский дар ин маврид менависад: «Истилоҳот маҷмуи мафҳумҳои соҳаи махсус, аз он ҷумла, истехсолот, фаъолияти одамон ва донишҳо мебошанд, ки вожаҳои махсусро ташкил намуда, барои истифодаи

¹ Шелов С. Д. О парадигматических отношениях в терминологии: вариативность и синонимия / С.Д. Шелов, А.Э. Цумарев // Язык. Культура. Речевое общение. –2013. – № 2. – С. 20-24.

бошуурокаи воҳидҳои луғавӣ мусоидат менамоянд».¹ Ҳамаи мафҳумҳои варзиширо аз рӯи сохтор ва алоқаи мувофиқати дохилӣ ба якчӯзба ва бисёрчӯзба тақсимбандӣ карда метавонем.

Ба якчӯзба мафҳумҳои дохил мешавад, ки аз калимаҳои сода ташаккул ёфтаанд. Мисол:

Jumpsuit – либоси парашютӣ;

Skater – конкибоз;

Breakway – ҳучуми ҷавобӣ.

Ба мафҳумҳои бисёрчӯзба, асосан, мафҳумҳои мураккаб, ки аз вожаҳои ҷудогона сохта шудаанд, дохил мешавад. Мафҳумҳои бисёрчӯзба дар худ чунин хусусиятро доро мебошанд:

а) ибораҳои, ки бо алоқаи маъноӣ байни ҷузъиёт бо мазмун пайваст шудаанд: knockout stage – бозии ҳалқунанда, curling stone – санг дар курлинг, side aerial jump – ҷаҳидан дар ҷойи ҳамвор;

б) ибораҳои, ки ҷузъи онҳо ба таври грамматикӣ бо кумаки пешванд ва дигар воситаҳои забонӣ сохта мешавад. Мисол: split with the change of legs – ҷаҳида ба ду тараф паҳн кардани пойҳо, call to start – ба оғози пойга даъват намудан.

Бо ибораи дигар гӯем, мафҳумҳои бисёрчӯзба дар худ гурӯҳи истилоҳотро дар бар мегиранд, ки ба таркиби он вожаи калидӣ дохил шуда, маънои мафҳумро ифода менамояд.

Як қатор мафҳумҳо дар лексикаи соҳаи варзиши забони англисӣ вучуд доранд, ки ба забонҳои дигар бидуни тарҷумаи асл қабул мегарданд. Ин раванд вобастагӣ дорад ба мазмун ва мувофиқ омадани мафҳумҳо. Чи тавре ки маълум аст, воҳиди луғавии «overtime» чанд маъноро дар забони англисӣ ифода менамояд. Ин исмест, ки чанд маънои гуногунро дар бар мегирад. Яъне вобаста ба соҳаҳои гуногун мазмуни он дигар мешавад:

1. Коркард;

2. Соатҳои зиёди корӣ;

3. Вақти иловагӣ (дар варзиш);

Play-off – мафҳуми варзишӣ дар забони англисӣ ба ду маъно истифода мешавад:

1) воҳурии ҳалқунанда;

2) бозии такрорӣ баъди бозии мусовӣ.

Ба забони тоҷикӣ ин мафҳумро ҳамчун «бозии ҳалқунанда» тарҷума кардан мумкин аст. Аммо маънои дуҷуми мафҳумҳоро низ сарфи назар кардан лозим нест.

Transfer – ин вожа дар забони англисӣ ба маъноҳои зиёд истифода мешавад. Дар соҳаи варзишии забони англисӣ инро ба маънои «аз як даста тибқи шартнома ба дастаи дигар гузаштани варзишгар» тарҷума намуда метавонем.

Воқеан, вожаи «Goalkeeper»-ро бо забони тоҷикӣ метавон «дарвозабон» тарҷума намуд. Вазифаи асосии дарвозабон ин ҳимояи дарвозаи худ аз ҳучуми ҳариф ба шумор меравад. Дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ ин воҳиди луғавӣ ба

¹ Реформатский А. А. Введение в языковедение; под ред. В.А. Виноградова. - Москва: Аспект Пресс, 1999. - 536 с.

мафҳуми маҳдудгашта дар матнҳо, мақолаҳо ва барномаҳои варзишии, ки ба намудҳои гуногуни варзиш, ки ба бозиҳои даставӣ рафт доранд, ба мисли футбол, хоккей ба назар мерасанд.

Дар тақия ба таснифоти анҷомдодаи забоншиносии варзидаи рус Н. А. Адаменко воҳидҳои луғавиро аз рӯйи сохтор дар асари мазкур ба таври зер тақсимбандӣ намудан мумкин аст:

1. Оди ё якрешагӣ, калимаҳое, ки аз як реша ташкил ёфтаанд:

– athlete – варзишгар;

– sprinter – спринтер, пойгачӣ ба масофаи кӯтоҳ;

2. Мафҳумҳои мураккаб, ки аз ду калима ташкил ёфта, якҷоя ё ин ки тавассути дефис навишта мешаванд:

– hamstring – мушаки зону;

3. Мафҳумҳои ибораҳое, ки тавассути якҷанд калима сохта шудаанд:

– distance runner – даванда, пойгачии медавидагӣ ба масофаи дароз;

Дар қори мазкур таҳлили муқоисавии матни асл гузаронида шуд ва кӯшиш бар он равона гардид, ки дар вақти тарҷума усулҳои мавҷуда истифода шаванд.

1. Тарҷумаи тасвирӣ. Ин нави тарҷума бо шарҳи васеи мафҳум дар забони тарҷумашаванда истифода мешавад. Мисол: «I'd always hated cross-country, always tried to get out of it when a club was doing a cross-country run» [с. 13].¹ (Дар ин ҷо мафҳуми cross-country run дар забони тоҷикӣ ҳамчун дав дар мавзеи васеи ноҳамвор истифода мешавад).

2. Қалқакунӣ ё тарҷумаи тахтуллафзӣ. Ин намуди тарҷума хусусияти махсуси мафҳумро дорад. Мисол:

– world record – рекорди ҷаҳонӣ;

– training run – машқи дав;

– slow track – пайраҳаи оҳистадавӣ.

Варзиш зухуроти ҳаёти ҷамъиятӣ ва фарҳангӣ буда, бо ҳодисаҳо, объектҳои ҷуғрофӣ ва номҳо пур аст. Исмҳои хос аз рӯйи қоида бо усули овонависӣ ва транслитератсия тарҷума мешаванд.

3. Овонависӣ. Баёни талаффузи вожаи англисӣ ба забони тоҷикӣ. Номи қаҳрамони асосии роман Ike Low бо ин усул ба забони тоҷикӣ Айк Лов ва устоди асосии Sem Die ва яке аз варзишгарон Wolder ба забони тоҷикӣ Валдер тарҷума мешавад.

4. Транслитератсия. Баёни вожаи англисӣ бо ҳарфҳои кириллӣ ба забони тоҷикӣ. Ҷунончи, устоди қаҳрамони асосӣ Des Tompkins ба забони тоҷикӣ Дес Томпкинс тасвир мешавад.

5. Тарҷума бо кумаки пешояндҳо. Middle-distance runner – даванда ба масофаи миёна, distance-runner-даванда ба масофаи дароз.

Душворӣ дар вақти тарҷума дар вақти сермаъноии мафҳум эҳсос карда мешавад. Мафҳумҳо на танҳо дар соҳаҳои гуногуни касбӣ фарқият доранд, балки дар як соҳаи муайян низ онҳо баъзан чанд маъниро ифода мекунанд. Ҷунончи, вожаи athletics ба маъноии варзиш, ба варзиш машғул шудан ва варзиши сабук меояд. Мисол: «*And that is why athletics are important, why records are important*»

¹ Glanville, B. The Olympian / B. Glanville. – London : Faber and Faber, 2010. –310 p.

[с.8].¹ (*Аз ин рӯ, аҳаммияти варзиши сабук муҳим буда, дар рекордҳо ба назар гирифта мешавад*).

Чунон ки мебинем, луғоти махсус дар адабиёти бадеӣ вазифаи худро доранд, ки аз вазифаи мафҳумҳо дар муҳити касбӣ фарқ мекунанд. Онҳо на танҳо объектро тасвир менамоянд, балки аҳаммияти услубии асарро низ ифода мекунанд.

ХУЛОСА

1. Ҳангоми таҳлили мавод собит намудем, ки калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои варзишӣ дар забони англисӣ мавқеи хоса дошта, аксарияти онҳо сарчамаи худро аз давраҳо аввали рушди забони англисӣ мегиранд.

2. Омӯзиши пажӯҳиши луғоти соҳаи варзиши забони англисӣ бештар дар таҳқиқоти олимони шуравӣ ва рус А. В. Алексеев, Г. И. Атаманова, Л. С. Бархударов, Н. Н. Бобирова, С. В. Гринев, А. М. Гуреева, А. А. Елистратов, В. Н. Комисаров, А. А. Малуш, Е. В. Птушкина ва муҳаққиқони аврупоӣ, аз ҷумла А. Аурбеч, Е. Берсес, Ҷ. Китфор, М. Милик ва дигарон, ба назар мерасанд.

Дар илми ватанӣ масъалаҳои назарияи тарҷума дар асарҳои М. Б. Шаҳобова, П. Ҷамолиддинов, Б. Камолиддинов, А. Мамадназаров мавриди таҳқиқ қарор дода шудаанд. Инчунин, оид ба калимаву истилоҳоти номи бозихҳои варзишӣ забоншиносон Ш. Исмоилов, Н. Гадоев, М. Матробиён, Р. Сангинова, Г. Абдуллоева, А. Шафоатов ва дигарон пажӯҳиш анҷом додаанд.

3. Дар соҳаи варзиш дар забони англисӣ бештари мавридҳо истифодаи синонимҳо ба назар мерасанд, ки ин аз ғанӣ будани таркиби луғавии забони англисӣ дарак дода, кори тарҷумонҳоро хеле осон менамояд.

4. Омӯзиш, пажӯҳиш ва тарҷумаи калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои варзишии забони англисӣ кори машаққатталаб буда, аз тарҷумон донишу маҳорати касбиро тақозо менамояд, зеро дигаргунӣ дар соҳаи варзиш, ба миён омадани намудҳои нави варзиш боиси пайдо шудани неологизмҳо, мафҳумҳо ва ибораҳои нав дар забон гашта метавонанд.

5. Ҳангоми таҳлили мавод, инчунин, ошкор гардид, ки аксарияти калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои соҳаи варзиш ба ғайр аз сермаъноиро ба худ касб намудан, дар луғоти умумиистеъмоли як мафҳумро ифода менамоянд ва дар соҳаи варзиш мафҳуми тамоман дигарро мефаҳмонанд. Истифодабарии ин гурӯҳи калимаҳо дар намудҳои нави бозихҳои варзишӣ ба назар мерасад.

6. Дар забони англисӣ калимаву истилоҳоти соҳаи варзиш дар шакли ихтисораҳо ва конверсия ба назар мерасанд. Ихтисораҳои ин наъби калимаҳо бештар ба варзишгарон ва мухлисони англисзабони соҳаи варзиш ошно мебошанд.

7. Рушди соҳаи варзиш ба зиёдшавии беисти калимаву истилоҳот ва мафҳумҳо оварда мерасонанд. Пешрафти соҳаи варзиш дар навбати худ ба зиёдшавии калимаву истилоҳот заминаи мусоид гузошта, тавассути ин таркиби луғавии забон ғанӣ мегардад.

8. Ҳангоми таҳлили мавод собит намудем, ки аксарияти калимаву истилоҳоти соҳаи варзиш ба гурӯҳи калимаҳои умумиистеъмоли шомил буда, маънӯву мухтавои аксарияти онҳо, ҳатто барои ашхосе, ки ба варзиш ягон

¹Glanville, B. The Olympian / B. Glanville. – London : Faber and Faber, 2010. –310 p.

муносибат надоранд, фаҳмо мебошанд. Бемислиии лексикаии варзишӣ ба он рабт дорад, ки он ба таври васеъ дар воситаҳои ахбори омма, дар мақолаҳо, рӯзномаҳо, маҷаллаҳо ва барномаҳои телвизионӣ истифода бурда мешавад.

9. Дар вожагони соҳаи варзиш калимаву истилоҳоте низ вучуд доранд, ки маънӯву муҳтавои онҳо, танҳо ба варзишгарон маъмуланд, ба ин гурӯҳ калимаҳои ифодагари намудҳои нави варзишро ворид кардан мумкин аст.

10. Маълум гардид, ки бо инкишофи навъҳои гуногуни варзиш дар забон калимаву истилоҳоти нав пайдо шудаанд. Аксарияти онҳо мазмуни алоҳидаи луғавиро ифода намуда, сохтори хеле мураккаб доранд ва ин мураккабӣ хоси чунин навъи истилоҳот аст.

11. Ҳангоми таҳлили мавод, инчунин муайян гардид, ки аксарияти калимаҳои соҳаи варзиш дар забони англисӣ калимаҳои иқтибосӣ буда, бо омилҳои муайяне аз дигар забонҳо ба забони англисӣ ворид гардида, таҳқиқоти этимологии алоҳидаро тақозо менамоянд.

12. Муҳаққиқоне, ки ба омӯзиш ва пажӯҳиши луғоти забони англисӣ машғуланд, таваччуҳи хосаро ба мафҳумҳои варзишӣ равона менамоянд. Ба андешаи онҳо, маҳз калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои варзишӣ барои омӯзиши муқоисавии забонҳо шароити созгорро фароҳам меоваранд.

13. Тафовути асосии калимаву истилоҳоти мафҳумҳои варзишдошта дар он зоҳир мегардад, ки назар ба дигар мафҳумҳо луғоти соҳаи варзиш дар барномаҳои иттилоотии васоити ахбори омма бештар мавриди истифода қарор мегиранд. Рушди фарҳанги варзиш ба инкишофи беканори мафҳумҳо оварда, дар навбати худ ба тавлидшавии мафҳумҳои нав боис мегардад.

14. Бо инкишофи соҳаи варзиш дарки мафҳумҳои варзишӣ хеле душвор гардида истодааст, зеро мафҳумҳои наве ба миён омадаанд, ки мазмуни алоҳидаи луғавиро ифода намуда, сохтори хеле мураккаб доранд. Мураккабии сохтори луғоти варзишӣ дар он зоҳир мегардад, ки дар ҳар як намуди варзиш таснифоти махсуси мафҳумҳо ҷой дорад.

15. Дар вақти тарҷумаи мафҳумҳои варзишии забони англисӣ тарҷумаи таҳвилӣ роҳи асосии назариявӣ ва амалӣ махсуб меёбад. Як қатор таҳвилот ҳангоми тарҷумаи мафҳумҳои варзишии забони англисӣ ҷой доранд, ки ҳар яке аз онҳо дорои хусусиятҳои ба худ хос мебошанд. Дар вақти тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ, омиле, ки сифати кори ниҳии тарҷумонро баҳо медиҳад, ин ба роҳ мондани тарҷумаи дуруст ва саҳеҳ мебошад.

16. Тарҷумаи мафҳумҳои варзишии забони англисӣ кори сахл набуда, сифати он ба чанд омил вобаста аст. Бо рушди соҳаи варзиш ва сатҳи байналмилалӣ гирифтани соҳаи варзиш ва ба вучуд омадани соҳаи нави варзиш ҳам барои тарҷумонҳо ва ҳам барои муҳаққиқони забоншинос вазифа ва ҳалли масъалаҳои мубрами марбут ба онро мегузорад. Муҳаққиқон бояд дигаргуниҳо ва навоариҳоро пайгирӣ намуда, ба онҳо баҳои илмӣ диҳанд. Тарҷумонҳоро лозим меояд, ки вобаста ба рушди соҳаи варзиш дар тарҷумаи матнҳо, мафҳумҳо, ибораҳо салоҳияти касбӣ нишон диҳанд. Дониши забонии худро инкишоф дода, оид ба анъана, таърих ва фарҳанги англисзабонон иттилооти бештареро аз худ намоянд. Танҳо бо доништани хуби забони англисӣ ва дониши

зарурӣ, маҳорату малакаи касбӣ дар соҳаи тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ муваффақият ба даст овардан имконпазир аст.

17. Ҳангоми таҳлили мавод аён гашт, ки дар ҷаҳони имрӯза сленги варзишии забони англисӣ тадричан маъмул мегардад. Дар солҳои охир илми забоншиносӣ ба омӯзиши нутқи зинда рӯ овардааст, зеро нутқи шифоҳӣ муайянкунандаи ҳаманавъҳои дигари нутқ мебошад. Сленг ин як намуди нутқи ҷамъиятӣ буда, аз рӯйи сохтори худ (фонетикӣ, грамматикӣ, семантикӣ ва лексикӣ) аз стандарти забонӣ фарқ мекунад. Стандарти забонӣ ин забон ва нутқи намунавӣ, меъёрӣ буда, меъёри онро ҳамчун дуруст ва умумӣ қабул менамояд.

18. Сленги варзишӣ, ҳамчунон, сленг дар маҷмӯъ, баҳши алоҳидаи забон маҳсуб ёфта, дар худ муоширати зиндари инъикос менамояд. Сленгҳои варзишӣ бо хусусияти маҷозии худ фарқ мекунад ва нармгуфториро ифода намуда, бо баёни эҳсосоти аз забони одӣ фарқ доранд.

Нутқ ва навишт бо истифодаи нутқи қадимаи хоричӣ бо ҷузъиёти фарҳангӣ фарқ мекунад. Баромади иҷтимоӣ-касбӣ ва истифодаи сленг байни гурӯҳи маҳсули иҷтимоӣ асоси мавҷудияти сленг ба ҳисоб меравад. Сленги варзишӣ бо тарзи равшани баён, гуногунӣ ва ғайриодӣ будани худ фарқ мекунад. [1-М]

19. Дар тӯли таърихи инсонӣ варзиш яке аз арзишҳои муҳимми фарҳангӣ маҳсуб меёфт. Имрӯз неруи муттаҳидкунандаи варзиш мушоҳида карда мешавад ва барои баҳамоии мардумони ҷаҳон тавассути мусобиқаҳои варзишӣ мусоидат мекунад. Варзиш имрӯз ба яке аз воситаҳои муоширати байнифарҳангӣ табдил ёфтааст.

Имрӯзҳо ба мафҳумҳои варзишӣ мафҳумҳои ифодакунандаи марбут ба фаъолияти рӯноманигорон, устодон ва варзишгарон низ ворид мешаванд, ки пайгирии онҳо хеле душвор аст. Яке аз хусусиятҳои хоси мафҳумҳои вобаста ба касб истифодашаванда маҳдудият доштани онҳо буда, дар луғатҳо ҷой нагирифтаанд.

20. Дар замони муосир дигаргуниҳои зиёде дар раванди инкишофи варзиш рӯй дода истодаанд, ки ба рушди пайвастии забон мусоидат менамоянд. Бо пайдошавии намудҳои нави варзиш мафҳумҳои нави варзишӣ ба миён меоянд, ки ин дар навбати худ масъалаи омӯзиш ва таҳқиқоти ҷиддии онҳоро пеши забоншиносон ба миён мегузорад.

21. Усули мусоҳиба яке аз роҳи маъмули ба даст овардани иттилоот буда, ба таври васеъ истифода мешавад. Мусоҳиба дар худ шакли маҳсули муоширатро инъикос менамояд. Мусоҳиба дар асоси суҳбати мусоҳиб ва мусоҳибадиҳанда сурат гирифта, мақсади он ба даст овардани иттилоот мебошад. Тадричан шумораи ҷорабиниҳои варзишӣ дар кишвар зиёд мешавад. Аксари онҳо ҷорабиниҳои байналмилалӣ буда, тарҷумаи саҳеҳро тақозо менамояд, дар ин ҳолат, албатта, мавқеи забони англисӣ дар мадди аввал меистад.

Ошкор гардид, ки якҷанд омилҳои мавҷуданд, ки тарҷумаи мусоҳибаро мушкил менамоянд, аз қабилӣ маҳсули иҷтимоӣ нутқи наттоқ, макони номувофиқи муошират (ғавғо, зиёд будани муҳлисон ва ғайра), зиёд будани мафҳумҳо, исмҳои хос ва ғайра. [7-М]

22. Инчунин, омилҳое мавҷуданд, ки ба осон шудани тарҷума мусоидат менамоянд, аз қабилӣ имконияти барқарор кардани алоқаи бевосита ва аниқ карда тавонистани лаҳзаҳои нофаҳмо, кӯтоҳбаёнӣ дар мусоҳиба.

Тарҷумон пеш аз ҳама, ба тарҷума омодагӣ гирифта, бояд бо мавзӯи шинос шавад ва иттилооти имконпазирро ҷамъоварӣ намояд. Инчунин, дар раванди тарҷума бояд хусусияти душвории мусоҳиба ва роҳҳои бартараф кардани онҳо ба эътибор гирифта шавад.

23. Луғоти соҳаи варзиш хусусияти махсуси забониро доро мебошанд, ки муайян кардани мавқеи онҳо яке аз вазифаҳои мураккаб барои муҳаққиқони забоншинос маҳсуб меёбад. Воҳидҳои луғоти мавҷудаи варзишро ба истилоҳоти махсус нисбат додан дуруст мебуд, зеро то ҳол масъалаи якеро ҳамчун калимаҳои умумиистеъмолӣ ва дигареро чун истилоҳоти соҳавӣ ҳисобидан мавриди баҳси забоншиносон қарор дорад.

24. Ҳангоми таҳлили мавод собит намудем, ки гарчанде дар аксарияти ҳолатҳо ҳангоми тарҷума муодилҳои калимаву истилоҳоти соҳаи варзиш дар забони тоҷикӣ пайдо шаванд ҳам, вале дар бештари ҳолатҳо пайдо намудани муодилҳои калимаҳои англисии соҳаи варзиш дар забони тоҷикӣ барои тарҷумонҳо мушкилиро пеш меорад, ки ин аз гуногун будани тасвири забонии ҷаҳони англисзабонон ва тоҷикзабонҳо вобаста аст.

ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҲО

Дар илми забоншиносии тоҷик масъалаи хусусияти тарҷумаи мафҳумҳои варзишии забони англисӣ то кунун ба таври лозимӣ таҳқиқ нашудааст.

1. Таҳқиқи мавзӯи мазкур саҳме оид ба ҳалли масъалаҳои мубрами тарҷумаи истилоҳоти варзишии забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ буда метавонад;

2. Натиҷаҳои таҳқиқи мазкурро ҳангоми таҳияи барномаҳо, дастурҳои илмиву таълимӣи фанҳои тарҷумашиносии, луғатнигорӣ ва типологияи муқосавӣ, фишурдаи маърузаҳо, мақолаҳо, истифода бурдан мумкин аст;

3. Маводи диссертатсия дар мурағабномаҳои фарҳангномаҳои соҳавӣ, махсусан соҳаи варзишии забони англисӣ, метавонанд истифода шаванд;

4. Маводи диссертатсия дар навиштани луғатҳои тарҷумавии соҳавии забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ кумак расонида метавонад;

5. Маводи диссертатсия, инчунин метавонад, барои мутахассисони соҳаи тарҷумонӣ ҳамчун заминаи илмӣ хизмат намуда, дар ҳалли як қатор масъалаҳои тарҷумаи истилоҳоти соҳавӣ, махсусан соҳаи варзиш, ба кор равад;

6. Ғайр аз ин натиҷаҳои таҳқиқот метавонад барои навишти диссертатсияву асарҳои илмӣ марбут ба истилоҳоти соҳавӣ, махсусан истилоҳоти соҳаи варзиш, барои унвонҷӯёну аспирантон чун сарчашмаи илмӣ хизмат намояд;

7. Таҳқиқоти мазкур маълум намуд, ки калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои варзишӣ дар забонҳои англисӣ дорои хусусиятҳои хосси худ буда, дар ҳар ду забон мавқеи махсус дошта, барои бавҷуд овардани муносибату муоширатҳои касбиву соҳавӣ нақши муҳим доранд.

ИНТИШОРОТ АЗ РУЙИ МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ:

1. Мақолаҳое, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр шудаанд:

- [1-М]. Кабиров Ш. А. Методологияи таҳлил ва тарҷумаи сленги варзишии забони англисӣ / Ш.А. Кабиров // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Бохтар, 2023. №1/3(113) С. 53-58. ISSN 2663-5534
- [2-М]. Кабиров Ш. А. Таҳлили истифодаи табдилдиҳии тарҷума дар тарҷумаи мафҳумҳои варзишии англисӣ/ Ш. А. Кабиров // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Бохтар, 2023. №1/4(116) С. 26-31. ISSN 2663-5534
- [3-М]. Ҳасанова Ш. Р., Кабиров Ш. А. Мафҳумҳои варзишии англисӣ ва махсусияти онҳо [Матн] / Ш. Р. Ҳасанова., Ш. А. Кабиров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе 2024. – №5. –С.42-47. ISSN 2413-516X.
- [4-М]. Кабиров Ш. А. Ҳалли методии тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ аз забони англисӣ ба тоҷикӣ [Матн] / Ш. А. Кабиров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе 2024. – №5. –С.78-83. ISSN 2413-516X.
- 5-М]. Кабиров Ш. А. Ҷанбаҳои назариявии тарҷумаи мафҳумҳои варзишии англисӣ бо забони тоҷикӣ [Матн] / Ш. А. Кабиров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе 2024. – №6. –С.75-80. ISSN 2413-516X.
- [6-М]. Кабиров Ш. А. Лексикаи варзишии забони англисии муосир ва таснифоти он / Ш.А. Кабиров // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Бохтар, 2024. №1/3(125) С. 167-171. ISSN 2663-5534

2. Мақолаҳое, ки дар нашрияҳои дигар ҷоп шудаанд:

- [7-М]. Кабиров Ш. А. Мусоҳибаи варзишӣ ва хусусияти тарҷумаи онҳо [Матн] / Ш. А. Кабиров // «Актуальные проблемы языкознания и литературоведения в современном времени». (маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ). Донишқадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода. – Душанбе, 2022. – С. 254-259.
- [8-М]. Кабиров Ш. А. Мафҳумҳои варзишии англисӣ дар матнҳои публитсистии бадеӣ ва хусусиятҳои тарҷумаи онҳо [Матн] / Ш. А. Кабиров // «Актуальные проблемы филологии, перевода и методики преподавания русского и английского языков в образовательных учреждениях» (маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ). Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. – Бохтар, 2023. – С. 200-209.
- [9-М]. Кабиров Ш. А. Мафҳумҳои варзишии англисӣ ва махсусияти лексикаи онҳо [Матн] / Ш. А. Кабиров // «Масъалаҳои мубрами забоншиносӣ,

тарҷумашиносӣ ва усулҳои таълими забонҳои хориҷӣ дар замони муосир»
(маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ). Донишгоҳи
давлатии омӯзгорӣи Тоҷикистон ба номи Садрӣддин Айнӣ. – Душанбе, 2024. –
С. 171-175.

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ
ТАДЖИКИСТАН
БОХТАРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ
НОСИРА ХУСРАВА**

На правах рукописи

УДК:802.0+809.155.0:796

ТКБ:81.2 Англ+81.2Точ:75.1

К-13

КАБИРОВ ШАРИФБЕК АБДУСАЛОМОВИЧ

**ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА СПОРТИВНЫХ ПОНЯТИЙ, СЛОВ И
СЛОВСОЧЕТАНИЙ С АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА НА ТАДЖИКСКИЙ
ЯЗЫК**

Автореферат

диссертации на соискание учёной степени кандидата филологических наук
по специальности 10.02.20. – Сравнительно-историческое, типологическое и
сопоставительное языкознание

ДУШАНБЕ – 2025

Диссертация выполнена на кафедре теории и типологии английского языка
Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава

Научный руководитель:

Хасанова Шахло Рахмоновна – кандидат филологических наук, доцент, декан переводческого факультета восточных языков Таджикского международного университета иностранных языков имени Сотима Улугзаде

Официальные оппоненты:

Шафоатов Азал Нусратович – доктор филологических наук, профессор, заведующий кафедрой языков института физкультуры имени С.Рахимова

Наджмиддинов АкбаршоҳФайзуллоевич – кандидат филологических наук, доцент заведующий кафедрой европейских исследований факультета международных отношений Таджикского национального университета

Ведущая организация:

Кулябский государственный университет имени Абуабдуллох Рудаки

Защита диссертации состоится «12» апреля 2025 года, в 13:00 часов на заседании Диссертационного совета 6D.KOA-036 при Таджикском международном университете иностранных языков имени Сотима Улугзаде по адресу: 734019, Республика Таджикистан, город Душанбе, улица Ф. Мухаммадиева 17/6, зал заседаний Учёного совета.

С содержанием диссертации можно ознакомиться на сайте www.ddzt.tj и в научной библиотеке Таджикского международного университета иностранных языков имени Сотима Улугзаде.

Автореферат разослан « ____ » _____ 2025 г.

**И.о. учёного секретаря
диссертационного совета**

доктор филологических наук, доцент

Абдуллоева Г.З.

СПИСОК СОКРАЩЕНИЙ

1. COD – Collins Russian Dictionary – словарь
2. LDCE – Longman Dictionary of Contemporary English – словарь
3. WDS – Wireless Distribution System
4. WNDS – Webster's New Dictionary of Synonyms – словарь
5. ФЗТ – Толковый словарь таджикского языка (Фарҳанги забони тоҷик)
6. ФЗА – Толковый словарь английского языка (Фарҳанги забони англисӣ)

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Государственная независимость Республики Таджикистан развивает все отрасли народного хозяйства. Она открывает новые пути в деле развития международных отношений. Основатель мира и национального единства – Лидер нации, Президент Республики Таджикистан подчеркивает: «Обретя независимость, после многолетних нарушений каждого национального интереса древней таджикской нации удалось поднять знамя свободной и независимой нации в центре азиатского континента, которая является оживленным регионом в мировой политике, занять важное положение в сферах экономики и культуры Центральной Азии – центра цивилизованного мира».¹

Республика Таджикистан начала развивать международные отношения и завоевывать место в цивилизованном мире. В это же время постепенно развивались филологические науки. К примеру, успешно изучаются таджикский и английский языки, которые принадлежат к индоевропейской семье языков и по своему морфологическому строению относятся к аналитическим языкам в сопоставительном плане. Поэтому для таджиков изучение иностранных языков занимает важное место в их жизни.

Нужно подчеркнуть, что в Республике Таджикистан иностранные языки, в частности английский язык, изучаются повсеместно и в политике нашего правительства изучение английского языка – приоритетное направление, благодаря чему развивается экономика, общество и культура края.

По этой причине Президент страны Эмомали Рахмон отмечает: «Правительство Республики Таджикистан с самого начала своей независимости уделяет большое внимание преподаванию английского языка и поэтапно приняло ряд государственных программ по развитию преподавания английского языка».²

Степень изученности темы исследования. Теоретическое и практическое исследование спортивных понятий, текстов, слов и словосочетаний издавна привлекает внимание отечественных и зарубежных учёных-исследователей. Стоит отметить, что данная тема изучалась и исследовалась многими учеными-лингвистами. В процессе исследования мы опирались на научные работы учёных-лингвистов, изучавших различные аспекты спортивных слов, терминов и понятий. Также нами использованы в качестве методологической основы труды Основателя мира и национального единства – Лидера нации, уважаемого Президента страны Эмомали Рахмона «Таджики в зеркале истории», «От арийцев до Саманидов» и «Язык нации – сущность нации».

Изучение спортивной лексики английского языка отражено в исследованиях советских и российских учёных, таких как А. В. Алексеев, Г. И. Атаманова, Л. С. Бархударов, Н. Н. Бобирова, С. В. Гринев, А. М. Гуреева, А. А.

¹ Эмомалӣ, Раҳмон . Забони миллат – ҳасти миллат / Раҳмон Эмомалӣ. – Душанбе: Нашриёти муосир, 2020. – 432 с.

² Суҳанронӣ дар Донишқадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода (27.09.2022) [манбаи эл.]. URL: <http://www.president.tj/node/29174> (санай истифода: 17.05.2023).

Елистратов, В. Н. Комиссаров, А. А. Малущ, Е. В. Птушкина и европейских учёных, таких как А. Аурбеч, Е. Берсес, Дж. Китфор, М. Милик и др. Рассмотрены и исследованы различные аспекты спортивных понятий, слов и словосочетаний как феномен английского языка и особой лексики.

В отечественной науке вопросы теории перевода рассмотрены в трудах М. Б. Шахобовой, П. Джамолитдинова, Б. Камолиддинова, А. Мамадназарова. Из выполненных исследований диссертация Д. Мирзоева. «Спортивная терминология в таджикском и английском языках» близка к исследуемой теме. К сожалению, в отечественной науке должным образом не проведено исследований особенностей перевода спортивных понятий, слов и словосочетаний с английского языка на таджикский язык.

Связь исследования с программами (проектами) или научными темами. Диссертационное исследование выполнено в рамках одного из направлений научных исследований кафедры иностранных языков Бохтарского государственного университета имени Насира Хусрава. Настоящая диссертационная работа также способствует реализации соответствующих пунктов в Государственной программе по совершенствованию преподавания и изучения русского и английского языков на период до 2030 года.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

Цель исследования. Основная цель работы заключается в изучении и анализе специфики перевода спортивных понятий, слов и словосочетаний с английского языка на таджикский язык.

Задачи исследования. Поставленная цель реализуется путем решения следующих задач:

- систематизация теоретических и практических материалов исследования;
- анализ теоретических источников и формулирование выводов;
- выявление особенностей спортивных терминов, которые характеризуются как особый пласт системы языка;
- классификация в английском языке примеров спортивной терминологии;
- определение специфики перевода спортивной терминологии и ее роль в развитии языкознания;
- демонстрация основных методов передачи с английского языка на таджикский спортивных терминов;
- изучение словообразовательных способов спортивной терминологии;
- анализ лексической и семантической специфики спортивных терминов;
- исследование методов развития спортивной терминологии;
- изучение основных подходов к переводу спортивных терминов.

Объект исследования включает в себя перевод спортивных терминов, слов и выражений английского языка на таджикский, основываясь на данные из той или иной публикации.

Предметом исследования является изучение каждого метода, средства и подхода к переводу спортивных терминов.

Теоретической основой исследования являются труды таких учёных, как М. Джабборова, П. Джамшедов, Ф. Турсунов, А. Мамадназаров, З. Мухторов, Д. Искандарова, Х. Саидов, Дж. Худойбердиева, М. Б. Нагзибекова, Ш. Б. Каримов,

3. Гафуров и др., посвящённые вопросам сопоставительного анализа языков и проблем перевода.

Научная новизна исследования: впервые в истории современного английского языка теоретически изучались спортивные понятия, предложен ряд методов перевода этих понятий с английского языка на таджикский, выявились сходство и различие спортивных терминов в таджикском и английском языках.

Основные положения, предложенные к защите:

1. Спортивные слова в английском языке включают в себя очень важный пласт терминов, которые обладают теоретическим и практическим значением.

2. Спортивная терминология в английском языке находится в постоянном развитии и изменении.

3. В спортивных понятиях заключаются спортивные лексические единицы.

4. Перевод спортивных терминов с английского языка на таджикский обладает рядом особенностей и основывается на современном развитии этой отрасли.

5. Спортивные понятия переводятся в разных медиа, где учитываются интересы слушателей.

Теоретическая и практическая значимость исследования. Результаты исследования можно использовать при дальнейшем изучении и переводе спортивных терминов, при решении проблем в таких областях, как спортивное языкознание и переводоведение.

Практическая значимость исследования. В диссертации представлен ряд теоретических и методологических рекомендаций относительно способов, методов и приемов перевода каждого понятия, слова и словосочетания английского языка на таджикский язык, которые можно широко применять в переводческой деятельности. Комплекс выводов рекомендаций, изложенных в работе, основываются на системном подходе, концепциях языкознания, на теоретические и практические методы исследовательской работы. Научные результаты исследования можно использовать при переводе каждого спортивного понятия, слова и словосочетания английского языка на таджикский язык.

Результаты диссертации можно использовать как методическое пособие в ходе преподавания сравнительной лингвистики в вузах, на каждом теоретическом и практическом занятии, а также тогда, когда составляются англо-таджикские двуязычные словари.

Степень достоверности результатов исследования. Комплекс результатов, полученных в процессе исследовательской работы, отличается своей научной и практической ценностью. В работе представлен комплекс правил, научных выводов и научных рекомендаций, основанных на системном подходе, языковедческой диагностике, на использование того или иного теоретического и практического метода исследовательской работы. Все это может оказать помощь как материал, используемый в практической деятельности.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Тема диссертации посвящена особенностям сравнения и перевода спортивных

понятий, слов и словосочетаний английского языка на таджикский язык. Следовательно, диссертационное исследование соответствует паспорту научной специальности 10.02.20 – Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание.

Личный вклад диссертанта выражается в том, что проведен всесторонний анализ проблемы, правильно изучены теоретические и практические исследования, проанализированы материалы и результаты, которые были получены в процессе исследования темы диссертации, использованы методы научного исследования, организовав и проведя учебные исследования, поставлены цель, задачи и предмет научной работы, практически подтверждены положения, выносимые на защиту в ходе научного исследования, проанализированы результаты, обработаны данные, разработаны и опубликованы научные статьи, участие на научных конференциях, обобщение научных результатов, разработка диссертационного исследования.

Апробация и внедрение результатов исследования. Результаты исследования и основные выводы диссертации нашли свое внедрение в ходе проведения практических работ, научно-теоретических конференций, семинаров по вопросу теории и практики, приёмов и способов перевода спортивных понятий, слов и словосочетаний с английского языка на таджикский язык, в докладах и регулярных обсуждениях на заседаниях, научно-практических семинарах кафедры теории и типологии английского языка Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава, во время выступлений на республиканских научно-практических конференциях.

Основные результаты диссертации широко обсуждены на заседаниях кафедры теории и типологии английского языка Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава (2021-2024гг.), на областных и республиканских конференциях, семинарах и круглых столах.

Публикации по теме диссертации. Основные результаты диссертационного исследования отражены в 9 научных статьях, 6 из которых опубликованы в рецензируемых журналах ВАК при Президенте Республики Таджикистан и 3 статьи - в других сборниках материалов конференций.

Структура и объём диссертации. Диссертационное исследование состоит из введения, двух глав, заключения и списка литературы, общий объём которого составляет 192 страницы компьютерного набора.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Введение состоит из раскрытия актуальности темы исследования, формулирования научной новизны и уровня ее разработанности, обозначения цели и задач научной работы, комплекса методологических подходов, теоретической и практической значимости исследования, определении объекта научной работы, его связи с той или иной научной программой или научным объектом, основных положений, предъявленных к защите.

В первой главе диссертации «**Теоретические аспекты понятий сферы спорта**», состоящей из трех разделов, рассмотрены теоретические и методологические аспекты изучаемого вопроса.

В первом параграфе под названием «**Теоретические аспекты спортивных понятий и их переводов с английского языка на таджикский язык**», анализируются лингвистические подходы к изучению спортивных терминов. Язык рассматривается как священное достояние каждого народа, играющее важную роль в сохранении национальной идентичности. Исторический опыт человечества показывает, что самосознание и национальная гордость являются основой устойчивого развития культурной нации. «Народ, не уважающий свой язык, национальное мышление, историю, литературу, традиции и культурные ценности, не сможет долго сохранять свою независимость».¹ Язык является средством отражения истории, цивилизации и высокой культуры каждого этноса и племени. Только язык во все времена хранит в своей памяти реальную и правдивую историю нации², отражает прошедшее и настоящее время. В рамках этих временных интервалов люди оценивают формирование человеческого общества и выявляют реальность.³ Невозможно представить человеческое общество без спортивной сферы.

Спорт – одна из важнейших сфер в жизни человека. Лексика и понятия сферы спорта в таджикском языкознании являются одной из наиболее актуальных и требующих решения тем, и большинство ее вопросов исследованы такими лингвистами, как М. С. Андреев, Ш. Исмаилов, Н. Гадоев, учёными высказаны самые передовые мысли.

Этим ученым также удалось возродить почти исчезнувшие соответствующие нормам слова и термины. Например, Н. Гадоев в качестве примеров в своих исследованиях приводит слова *улчерди* (*буджулбозӣ – игра в бабки*), *пешкунакон* (*перегонки*), *туббозӣ* (игра в мяч) и др., которые показывают богатство нашего языка.⁴

Второй раздел первой главы называется «**Спортивные понятия английского языка и их лексические особенности**». В исследованиях постсоветских ученых-лингвистов проведено множество исследований по анализу и исследованию лексики и терминов различных областей, которые посвящены эмотивным, экспрессивным, метафорическим и оценочным аспектам. Например, среди подобных исследований детали оценки наблюдаются в исследовании М.П. Сенкевича.⁵ Ученые-лингвисты утверждают, что лексикон, связанный со спортом, в определенной степени единообразен. Совокупность терминов и выражений в области спорта имеет сложную структуру и отличительные характеристики.

Это связано с тем, что определённые слова и термины сферы спорта можно разделить на группы. Например, в спортивной игре биатлон наблюдается употребление следующих слов и терминов:

¹ Эмомалӣ, Раҳмон. Тоҷикон дар оинаи таърих. Китоби якум. Аз Ориён то Сомониён / Раҳмон Эмомалӣ. – Душанбе: Ирфон, 1999. – 124 с.

² Эмомалӣ, Раҳмон. Забони миллат – ҳасти миллат / Раҳмон Эмомалӣ. – Душанбе: Таъминотҷӣ, 2018. – 516 с.

³ Ғафуров, Б. Тоҷикон (Таърихи қадимтарин, қадим ва асри миёна). Китоби 1. / Б. Ғафуров – Душанбе: Нашриёти муосир, 2020. – 701 с.

⁴ Гадоев, Н. Лексикаи лаҳҷаи Тағнов [Матн] / Н. Гадоев. – Душанбе: Ирфон, 2012. – 208 с.

⁵ Сенкевич М. П. Стилистика научной речи и литературное редактирование научных произведений. – М.: Высшая школа, 1984. – 320 с.

Prone – мавқее, ки варзишгар дароз кашида, тир мепаронад (положение лёжа, при котором спортсмен стреляет);

Standing – рост истода тир холӣ кардан (стрелять в положении стоя);

Wind flag – парчамчае, ки дар майдони тирпарронӣ самти вазиши шамолро нишон медиҳад (ветровой флаг).

В таком виде спорта, как бокс употребляются слова и термины, имеющие особую этимологию. Например:

Knock out blow – зарбаи беҳушкунанда (нокаутующий удар);

Clean boxer – муштзәне, ки мувофиқи қоида муҳориба менамояд (боксер, боксирующий по правилам);

Dirty boxer – муштзани хилофкор (муштзәне, ки мувофиқи қоида муҳориба наменамояд) (боксер, боксирующий против правил боя);

Bleeder – варзишгаре, ки дар вақти муҳориба дар натиҷаи мушт хӯрдан, рӯяш хуншор мешавад (спортсмен, лицо которого истекает кровью при сражении и получении удара);

Blue corner – кунчи кабуд, муштзани маҳалли, ки мувофиқи қоида дар кунчи кабуд меистад) (синий угол, местный боксер, который согласно правилам стоит в синем углу);

Red corner – кунчи сурх, (муштзанӣ меҳмон, ки мувофиқи қоида дар кунчи сурх меистад) (красный угол).

В лексике сферы спорта функционируют слова и термины, употребляемые одновременно среди разнообразных видов спорта. В качестве примера можно привести следующую группу слов и терминов:

Match – бозӣ (матч);

Final – финал, интиҳо (финал);

Championship – қаҳрамонӣ, мусобиқа (чемпионат);

Judge – ҳакам, тренер, довар, устод (судья).

По семантике слова и термины сферы спорта можно разделить на три группы:

а) слова, которые отнесены к большинству видов спортивных дисциплин;

б) терминология, относящаяся не ко всем видам спортивных дисциплин;

в) комплекс слов и терминов, относящихся к тому или иному отдельному виду спортивных дисциплин.¹

Становится ясно, что спортивная лексика отличается многообразием и разнообразием и рассматривается использование терминологии в том или ином контексте. Лексика, относящаяся к спортивным дисциплинам варьируется от общего понятия, охватывающего все виды спортивных дисциплин, до крайне специфических, уникальных для каждого конкретного вида спорта. Такое разнообразие требует точного понимания и знания языка спорта для эффективного общения и восприятия спортивной деятельности.

При этом они могут одновременно включать и спортивные лексические единицы с разными значениями.²

¹ Бобырева, Н. Н. Терминология художественной гимнастики: структурно-семантическое сопоставление в русском и английском языках. - Казань: Казан. Ун-т, 2013. - 208 с.

² Гуреева, Е. И. Спортивная терминология в лингвокогнитивном аспекте: дис... канд. филол. наук: 10.02.19. - Челябинск, 2007. - 175 с.

Подраздел 1.2.1 называется “Классификация спортивных понятий”.

В самом деле, спортивные понятия в английском языке очень сложны. В целях систематизации спортивных понятий исследователи предлагают несколько классификаций, которые находятся в употреблении и упрощают их перевод и исследование. Ниже представлена классификация, предложенная Е.И. Гуреевой в качестве примера, что, на наш взгляд, является весьма полной и адекватной классификацией.¹

Таблица 1

Категории	Понятия (английское/таджикское)
Наименования видов и подвидов спорта	Biathlon (биатлон), archery biathlon (биатлони тирандозӣ), summer biathlon (биатлони тобистона)
Наименования технических приёмов и тактик	Skatingstyle/technique/skateskiing (конкитозӣ), ready position (омодагӣ), relay exchange/relaying (додани эстафета), prone shooting position (тирпарронӣ дар ҳолати дароз кашидан), standing shooting position (рост истода тирпарронӣ кардан)
Наименования спортивного оборудования	Small-bore rifle (туфанги дорои қуттии хурд), bib (рақами оғозӣ/сарисинагӣ), charger/clip (тирдон), spare/reserve ammunition (тирҳои захиравӣ), ski pole (чӯби лижа)
Слова и понятия, выражающие нарушения и размер штрафов	Penalty loop (доираи ҷаримавӣ), penalty minute (дақиқаи ҷаримавӣ), missed shot, missed target (ба ҳадаф нарасидан), false start (оғози нодуруст), cross-firing (тирпарронии тарафайн)
Слова и понятия, выражающие наименования мест деятельности и споривных границ	Firing/shooting range (макони тирпарронӣ), shooting line/ramp (майдони оташфишонӣ), shooting mat (қолинчаи тирпарронӣ), target (нишон), start corridor/lane (дахлези оғозкунӣ), finish track (пайроҳаи интиҳой)
Слова и понятия, выражающие наименования различных видов спортивных соревнования	Sprint (спринт), pursuit (пайгирӣ), mass start (пойга аз оғозгоҳи умумӣ), relay (эстафета), mixed relay (эстафетаи омехта), single mixed relay (эстафетаи омехтаи якрафа), Biathlon World Cup (ҷоми ҷаҳонӣ аз рӯйи биатлон), Biathlon World Championships (чемпиони ҷаҳон оид ба биатлон), flower ceremony (маросими гултақдимкунӣ)
Слова и понятия, выражающие	Qualifying points (холҳои муайянкунанда), course time (вақт аз рӯйи фосила), total time (вакти

¹ Гуреева, Е. И. Спортивная терминология в лингвокогнитивном аспекте: дис... канд. филол. наук: 10.02.19. - Челябинск, 2007. - 175 с.

наименования нормы статистической степени	умумӣ), intermediate time (вақти муваққатӣ), shooting statistics (оморӣ тирпарронӣ)
Слова и понятия, выражающие наименование наименования качеств спортсменов	Shooting accuracy (тирпарронии аниқ), course speed (суръати ҳаракат)
Слова и понятия, выражающие наименования методов и результатов подготовки спортсменов к соревнованию	Draw (куръапартоӣ), assignment of start numbers (тақсимоти рақамҳои ибтидоӣ), zeroing (тирпарронӣ), official training (тамрини расмӣ), warm-up (дасту по ёзондан)
Слова и понятия, выражающие наименования спортивных учреждений	National team (дастай миллӣ), reserve team (дастай захиравӣ), IBU/International Biathlon Union (Иттиҳодияи байналмилали биатлонгарон), WADA/World Anti-Doping Agency (Оҷонсии умумичаҳонии зидидопингӣ), IOC/International Olympic Committee (Кумитаи байналмилалии олимпӣ)
Слова и понятия, выражающие наименования спортивных званий и степеней	– time Olympic champion (...қаҳрамони чандинкаратаи олимпӣ), -time World champion (қаҳрамони чандинкаратаи ҷаҳон), gold/silver/bronze medalist (дорандаи медали тилло/нукра/биринҷӣ), Crystal Globe winner (дорандаи глобуси булурун), World Cup Total Score Leader (пешвои умумии ҷоми ҷаҳонӣ)

Представленная классификация не может включить все слова и понятия такого вида спорта, как биатлон, но эти понятия нашли свою классификацию настолько это возможно. Однако при переводе необходимо использовать специальные спортивные словари, пособия и тексты.

Третий раздел первой главы **“Место спортивных слов, терминов и понятий в лексике английского языка и их особенности”** посвящён вопросам места слов и терминов сферы спорта в английском языке. Сегодня сфера спорта постепенно становится популярной и востребованной среди других сфер. Развитие спорта на международном уровне — это явление, которое не ограничивается только рамками одной страны, а охватывает весь мир. Олимпийские игры, чемпионаты мира, Европы и Азии являются важнейшими событиями в спортивной жизни, которые способствуют популяризации спорта, укреплению международных связей и развитию глобальной спортивной культуры. С точки зрения лингвистики сфера спорта привлекает особое

внимание как новый источник лексики. Действительно, с каждым годом мы наблюдаем появление новых лексических единиц в спортивной сфере, что связано с динамичным развитием самого спорта и его взаимодействием с другими сферами жизни. Это создаёт новые вызовы для лингвистов, исследующих язык спорта, и открывает многочисленные возможности для научных изысканий. Рассмотрим более подробно факторы, которые способствуют возникновению новых лексических единиц в спортивном контексте. С этой точки зрения перед лингвистами и переводчиками стоят актуальные и нерешённые вопросы перевода спортивных понятий, требующих решения. В этом случае лингвистам стоит заняться серьёзными исследованиями, а переводчикам - провести необходимую работу, то есть сделать спортивную информацию доступной для всех. Поэтому при переводе спортивных понятий считается необходимым выполнить следующие задачи:

- обеспечить единый серьёзный подход, чтобы разработать правила и инструкции;

- обеспечить большое количество обучающихся спортивными новостями с переводом и распространением публицистической сферы в спорте.

В связи с тем, что спортивные дисциплины приобрели международный статус, необходимо уделить внимания на ряд следующих аспектов:

- переводить правила и инструкции, продвигать и пропагандировать международную информацию;

- участвовать в том или ином международном спортивном сборе;

- обеспечить доступность результатов в соревнованиях по спортивным дисциплинам с помощью средств массовой информации;

- участвовать в том или ином конкурсе, переводит устные речи во время проведения каждого международного соревнования.

Прежде чем приступить к анализу спортивных понятий, скажем несколько слов о самом «понятии». То есть, что означает «понятие». В языкознании по-разному классифицируется это слово. По этой причине нам необходимо выделять самые важные из этих классификаций. Б.Н. Головин классифицирует это слово в качестве отдельного слова или словосочетания, используемое для точного определения профессиональных понятий. Это слово или сочетание слов возникает в результате подчинения и взаимодействия разных элементов в профессиональном контексте. Понятие часто формируется через сочетания слов, которые совместно уточняют и дают точное описание какого-либо явления в определенной области.¹ И. С. Квитко подчеркивает важность понятия как средства выражения точной информации в рамках определенной области знаний. Понятие — это не просто слово, а концептуальная единица, которая служит для точного изложения мыслей и выражения знания в любой дисциплине. В этом контексте понятие является необходимым инструментом для формулирования теорий, объяснений, а также для обмена знаниями и информацией.²

¹ Головин, Б. Н. Основы культуры речи: Учебник для вузов по спец. «Рус. яз. и лит.». – 2-е изд., испр. – М.: Высш. шк., 1988. – 320 с.

² Квитко, И. С. Термин в научном документе. Львов: Вища школа, 1976. – 125 с.

Учеными высказаны интересные взгляды относительно «понятия» в таджикском языкознании. Например, по мнению профессора Х. Маджидова, «понятие – это знания человека о предметах, явлениях, событиях объективной жизни и их признаках и свойствах. В «понятиях» заключаются общие стороны, одинаковые свойства предметов, явлений и событий, которые собираются в отдельные чувства, понимания и представления. Понятия являются важными признаками определенных событий, предметов реальной жизни, в целом, информацией о событиях и предметах, запечатленными в сознании людей. Понятия отражают очень важную сторону человеческого мышления — абстракцию предметов, событий, чувств и восприятий»¹. Перевод спортивных понятий английского языка – сложная и нелёгкая задача, зависящая от нескольких факторов. С развитием сферы спорта и его интернационализацией, а также появлением различных видов спорта такое положение дел ставит серьезные вопросы, как перед переводчиками, так и перед лингвистами. Исследователи должны следить за изменениями, нововведениями и давать им научную оценку. Переводчикам необходимо продемонстрировать профессиональную компетентность в переводе текстов, понятий, словосочетаний с учётом развития сферы спорта. Им необходимо развивать свои языковые навыки и знать больше о традициях, истории и культуре носителей английского языка.

Чтобы добиться успеха для перевода спортивных терминов и понятий, нужно обладать нужными знаниями и профессиональными навыками. Перевод спортивной лексики с таджикского языка на английский язык также в ряде случаев представляет трудности для переводчиков. Например, лексические значения слов тиртахш (воздушная стрела), балунак (деревянный меч) известны только носителям языка.

Вторая глава диссертационной работы – **“Особенности перевода спортивных понятий, словосочетаний и слов английского языка на таджикский язык”** включает четыре раздела.

Первый раздел называется **“Специфические аспекты перевода спортивных понятий английского языка на таджикский язык”** и посвящается особенностям перевода каждого спортивного понятия.

В действительности, в современном языкознании выполнены научные труды на базе анализа дискурса в различных сферах общественной жизни. У спортивного дискурса есть деление на различные группы во взаимосвязи со спортивными дисциплинами (к примеру, спортивные игры, легкая атлетика, плавание, гимнастика и др).

Следует отметить, что структурный анализ слов и терминов, обозначающих спортивные понятия, позволяет определить их основные модели. Они образуются в языке по-разному. Среди простых лексических понятий можно увидеть следующие способы словообразования:

- первоначальное наименование (hockey, biathlon, football);
- вторичное метафорическое наименование под семантическим влиянием (defender, forward, score).

¹ Мачидов, Х. Забони адабии муосири тоҷик (Луғатшиносӣ)/ Х. Мачидов. .- Душанбе: Ирфон, 2007. – 241 с.

По семантике группа простых слов и терминов делится на два уровня:

– виды спортивных игр (curling, golf, polo);

– спортивные игры, имеющие особую специфику (оборудование, техника, тактика, правило, составляющие основу спортивных игр) (ball – туб – мяч, to defeat – шикаст додан, ғалаба кардан – победить, to play – бозй кардан – играть);

В английском языке самыми продуктивными в словообразовании спортивных понятий являются послелого «er» и «ing». Ими образуются следующие единицы: Verb + er: «to skate» – конкитозй кардан (кататься на коньках), «skater» – конкитоз (конькобежец), «to defend» – химоят кардан (защищать), «defender» – химоятгар (защитник), «to train» – машқ кардан (тренироваться), «trainer» – мураббй (тренер), «to race» – давидан (бегать), «racer» – пойгачй (бегун), «to play» – бозй кардан (играть), «player» – бозингар (игрок), «to swim» – шиноварй кардан (плавать), «swimmer» – шиновар(пловец), Noun + er, «sprint» – спринт, «sprinter» спиринтер, «football» – футбол, «footballer» – футболбоз (футболист), «golf» – голф (гольф), «golfer» – бозингари голф (гольфист).

Приведём ряд примеров по этому способу словообразования с учётом содержания понятий:

– лицо, занимающееся видом спорта, «golfer» (варзишгари голф – игрок гольфа), «rucker» (ба таври шифохй хоккейбоз тарчума мешавад – устно переводится как игрок хоккея) «hurler» (тирандоз, чавгонбоз ва ғайра – стрелок и т.д.);

– игрок, выполняющий определенную функцию во время спортивной игры: pitcher – тубро додан маъмулан дар бейсбол (отдать мяч, обычно ва бейсболе), hitter – спортсмен, имеющий способность ударить мячом сильно;

– спортивное оборудование: «driver» – чубдаста дар голф (палка в гольфе), «baseball bat» – чубдаста дар бозии крикет ва бейсбол (палка (ракетка) в крикете и бейсболе).

Наблюдения позволили определить, что в лексику спортивной сферы входит все больше слов и терминов, обозначающих журналистов, инструкторов и спортсменов, что затрудняет их уследить переводчику. Одной из особенностей спортивных понятий является то, что они используются в зависимости от профессии и не включаются в словари. Одним из важнейших вопросов толкования спортивных слов является определение правильного толкования и этимологии слова «sport» (спорт). В английской лексикологии спорт образуется при сокращении слова дисспорт и в 16-17 вв. обозначала игру, развлечения. Лексика дисспорт появилась в старофранцузском языке в значении деспорта, депорта, т.е. наслаждения и была популярна еще в 1300 годы (с 14 в.).

Итак, английская лексика спорт в самом начале своего появления не обозначала слова спорт, а имела следующие значения: веселье, развлечение, занятие, игра и было широко известно в общественной жизни ¹. Глагол «to sport» кроме первичного значения, т. е. «заниматься спортом», имеет и своё основное

¹ Concise Oxford Thesaurus. Third edition. Oxford University Press, 2007. – 941 p.

значение «одевать одежду», «показывать свою работу». Если поставить слово «sport» в один ряд, оно синонимично словам to play – играть, to romp – бегать, to gambol – бегать, но только понятие «играть» как спортивное слово близко к его значению и его употребление уместно. В английском языке есть ряд словосочетаний, которые показывают происхождение слова sport. Например: to say something in sport – шӯхӣ кардан (пошутить), to make sport of – масхара кардан (высмеивать), to become the sport of circumstances – бозичаи тақдир шудан (стать игрушкой судьбы), in sport – бо шӯхӣ (шутливо), what a sport – чи хушҳолӣ (какое веселье).

Лексика сферы спорта в английском языке имеет отдельные страницы. С определением границ, где части речи находятся в лексическом соответствии.

В английском языке лексика спорт определяется в значении соревнования лиц, при котором затрагивается физическая энергия. Та или иная спортивная дисциплина или соревнование обозначается как словосочетание Вербулноминатив: to contest in racing and shooting – рақобат намудан дар пойга ва тирпаррони (состязаться в беге и стрельбе), to take part in local competition – иштирок кардан дар мусобиқаҳои маҳаллӣ (участвовать в местном соревновании), и др.

По этой же модели в английском языке образуются устойчивые словосочетания при помощи существительных. Например, linebacker – ҳимоягари қисмати ақибӣ майдон (защитник), linesman – довари берун аз майдон (боковой судья), world record – рекорди ҷаҳонӣ (мировой рекорд). В этом случае наблюдается употребление определённого глагола и образуются устойчивые словосочетания, выражающие полное значение. Например, to join the team – ворид шудан ба даста (войти в команду), to win the title – унвон ба даст овардан (выиграть титул), to fight back to the rope – то охир мубориза бурдан (бороться до конца), to fight for the title – мубориза бурдан барои унвон (бороться за титул) и др.

Три распространённые глагола в английском языке to do, to go, to play употребляются для выражения значения «ба варзиш машғул шудан» (заниматься спортом). Например:

– to do wrestling – гуштингирӣ кардан (заниматься борьбой), to do judo – ба ҷудо машғул шудан (заниматься дзюдо), to do karate – ба каратэ машғул шудан (заниматься карате), to do athletics – ба варзиши сабук машғул шудан (заниматься лёгкой атлетикой);

– to go mountaineering – ба кӯҳнаварди машғул шудан (заниматься альпинизмом), to go horse riding – аспсавори кардан (покататься на лошади), to go skiing – лижабозӣ кардан (кататься на лыжах), to go cycling – дучархасавори кардан (кататься на велосипеде), to go swimming – шиноварӣ кардан (плавать);

– to play football – футболбозӣ кардан (играть в футбол), to play basketball – баскетболбозӣ кардан (играть в баскетбол), to play hockey – хоккейбозӣ кардан (играть в хоккей), to play baseball – бейсболбозӣ кардан (играть в бейсбол), to play rugby – рагбибозӣ кардан (играть в регби), to play cricket – крикетбозӣ кардан (играть в крикет), to play golf – голфбозӣ кардан (играть в голф).

Для выражения майдон (поле) в сфере легкого спорта употребляется слово «field». В футболе, чтобы выразить такие понятия, как крикет и регби, применяется лексика «pitch»: «Football is played on the pitch».¹ (Футбол дар майдони варзишӣ бози карда мешавад). Глаголом «practice» указывается на ряд индивидуальных спортивных дисциплин со значением «ба варзиш машғул шудан» (заниматься спортом). Для выражения других видов спорта употребляются такие глаголы:

– football – to pass – тӯбро ба бозингари дастаи худ додан – (пасовать), to kick – зарба задан (пинать), to win the ball – тӯбро ба даст овардан (отбирать мяч), to score a goal – гол задан (забить гол);

– tennis – to lose – бохтан (проиграть), to hit – зарба задан (нанести удар), to win – пирӯз шудан (выиграть), to play – бозӣ кардан (играть).

Из приведённых примеров можно сделать вывод о том, что модель V+N сохраняется в словосочетаниях. От существительного «sport» образуется также ряд прилагательных и наречий, которые по смыслу связаны со спортом и распространены в лексике общего употребления. Например, прилагательные sporting, sportive, sporty (варзишӣ – спортивный) в первоначальном употреблении сохраняют своё нынешнее значение. Прилагательное sportmanlike происходит от существительного sportsman и может означать понятие «варзишгарон» (спортсмены).

Подраздел 2.1.1 называется “Способы перевода спортивных понятий” посвящён видам перевода спортивных слов.

Всем ясно, что в спортивных соревнованиях представлены специальные официальные тексты. Все спортивные тексты обладают следующими лексическими и стилистическими особенностями:

- традиционный текст;
- совершенная и точная информация;
- достоверное и краткое изложение;
- определенные слова, отсутствие эмоционального изложения;
- структура неличных слов.

Официальные тексты обычно содержат спортивные термины и сокращения, которые могут рассматривать больше спортивной информации. С этой точки зрения необходимо, чтобы официальные тексты при переводе были точно, чётко и ясно переведены в соответствии с общелингвистическими нормами. По этой причине при переводе таких текстов лексика и понятия должны быть правильно переведены, не должно быть двусмысленностей и недопонимания. В этом подразделе лексические переводческие трансформации разделены на следующие группы:

1. Транскрипция:

- «Competitors or Relay *teams* who have made a false start and do not return to start again correctly it will be considered as not having started» [с.61].²

¹ Longman Dictionary of contemporary English – 2003.1949 p.

² International biathlon union event and competition rules Adopted by the 1998 IBU Congress with amendments by the 2000, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2019 and 2020 Congresses. – P. 85

(Ширкаткунандагон ё **тимҳои** эстафетие, ки оғози бардурӯғ дошта бошанд ва барои оғози ҷадид ва дуруст ба мавқеи аввал барнагарданд, оғозашон беътибор доништа мешавад).

2. Транслитерация:

- «*If necessary, men and women may both zeroe prior to the first Super Sprint final competition but this must be done separately*» [с.39].¹

(Дар сурати зарурат, мардон ва занон мумкин аст ҳар ду қабл аз аввалин мусобиқаи ниҳойи **спринт** тирандозӣ кунанд, аммо ин бояд ба таври ҷудогона анҷом дода шавад).

3. Калькирование:

- «*Each team competing in the single mixed relay is comprised of one woman and one man*» [с.11].²

(Дастаҳое, ки дар **эстафетани омехтани яккаси** иштирок мекунанд, аз як варзишгари зан ва як варзишгари мард иборат буда метавонанд).

4. Конкретизация:

- «*For the first World Cup event of the season, the World Cup total score from the previous season will apply*» [с.17].³

(Барои аввалин **чорабиниҳои Ҷоми Ҷаҳонии** мавсими навбатӣ, ҳолҳои умумии Ҷоми Ҷаҳон аз мавсими қаблӣ татбиқ карда мешаванд).

5. Генерализация:

- «*The best biathletes at the WCH will be selected from the top rankings of the current WC total score prior to the start of the WCH*» [с.61].⁴

(Интихоби беҳтарин **варзишгарон** барои иштирок дар чемпионати ҷаҳон аз рӯйи ҷойҳои онҳо дар ҷадвали умумии «Ҷоми ҷаҳонии»-и ҷорӣ, ки то оғози чемпионати ҷаҳон амал мекунанд, сурат мегирад).

6. Модуляция:

- «*Only paper targets and fully electronic targets will be used for rifle zeroing*» [с.33].⁵

(Танҳо нишонҳои коғазӣ ва нишонҳои комилан электронӣ барои **тирнашонӣ** истифода хоҳанд шуд).

Кроме лексической трансформации в таджикском переводе используется и лексико-грамматическая трансформация.

1. Описательный перевод:

- «*Misfires and Lost Rounds/Magazines and Damaged Rifles*» [с.49].⁶

¹ International biathlon union event and competition rules Adopted by the 1998 IBU Congress with amendments by the 2000, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2019 and 2020 Congresses. – P. 85

² International biathlon union event and competition rules Adopted by the 1998 IBU Congress with amendments by the 2000, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2019 and 2020 Congresses. – P. 85

³ International biathlon union event and competition rules Adopted by the 1998 IBU Congress with amendments by the 2000, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2019 and 2020 Congresses. – P. 85

⁴ International biathlon union event and competition rules Adopted by the 1998 IBU Congress with amendments by the 2000, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2019 and 2020 Congresses. – P. 85

⁵ International biathlon union event and competition rules Adopted by the 1998 IBU Congress with amendments by the 2000, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2019 and 2020 Congresses. – P. 85

⁶ International biathlon union event and competition rules Adopted by the 1998 IBU Congress with amendments by the 2000, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2019 and 2020 Congresses. – P. 85

(*Тирҳои дарнагирифта, тирҳои гумишуда/тирдонҳо ва туфангҳои осебдида*).

2. Перестановки:

- «*The woman starts, and after shooting both prone and standing, tags off to the man in a hand-over area located just after the penalty loop*».¹
(*Варзишгари зан ба мусобиқа оғоз карда, пас аз анҷоми тирандозии хобида ва рост истода, дар майдони интиқоли эстафета, ки бевосита берун аз доираи ҷарима ҷойгир аст, эстафетаро ба варзишгари мард медиҳад*).

По полученным результатам можно наблюдать, что применение калькирования и конкретизации в переводе спортивных понятий встречается больше.

Полный анализ лексических трансформаций в переводе на таджикский язык подкреплён примерами.

1. Транскрипция:

«*Not forgetting Arnd Peiffer, the quiet German veteran with nine wins, seven of which are in sprints, was the best sprinter on a cold, breezy evening giving Germany both sprint Gold medals this year*».²

(*Бояд зикр кард, ки собиқадори Олмони бо нуҳ пирӯзӣ, ки ҳафттои онҳо дар спринтерҳо мебошанд, беҳтарин спринтер дар ин шоми сарди шамоли буд, ки ба Олмон медали тиллои спринтии имсоларо овард*).

2. Транслитерация:

• «*...except that Fourcade was 0-for-2 in the sprint and 20K, had a very untypical bad day in the men's relay, but won the pursuit and mass start*».³

(*Фуркад, дар спринт ва пойгаи инфиродии 20 километра натавонист чизе ба даст орад ва дар эстафетани мардон як рӯзи бади ғайриодӣ дошт, аммо дар таъқиб ва азози оммавӣ голиб омад*).

3. Калькирование:

- «*I am most impressed by my performance today, since shooting clean is never easy*».⁴

(*Ман аз иҷрои тирандозии имрӯзаам ба ҳайрат омадам, зеро иҷрои тирпарронии бесаҳв ҳеҷ гоҳ осон нест*).

¹ International biathlon union event and competition rules Adopted by the 1998 IBU Congress with amendments by the 2000, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2019 and 2020 Congresses. – P. 85

² Pyeongchang 2018: Expectations, Success, Surprises and Heartbreak. (2018, February). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www.url: https://www.biathlonworld.com/news/detail/pyeongchang-2018-expectations-success-surprises-and-heartbreak](https://www.biathlonworld.com/news/detail/pyeongchang-2018-expectations-success-surprises-and-heartbreak). – 13.05.2023.

³ Pyeongchang 2018: Expectations, Success, Surprises and Heartbreak. (2018, February). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www.url: https://www.biathlonworld.com/news/detail/pyeongchang-2018-expectations-success-surprises-and-heartbreak](https://www.biathlonworld.com/news/detail/pyeongchang-2018-expectations-success-surprises-and-heartbreak). – 13.05.2023.

⁴ Pyeongchang 2018: Expectations, Success, Surprises and Heartbreak. (2018, February). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www.url: https://www.biathlonworld.com/news/detail/pyeongchang-2018-expectations-success-surprises-and-heartbreak](https://www.biathlonworld.com/news/detail/pyeongchang-2018-expectations-success-surprises-and-heartbreak). – 13.05.2023.

4. Конкретизация:

- «*The veteran Norwegian is now the third most medaled biathlete in Olympic history*».¹ (Норвегияги **собикадор** ҳоло сеюмин биатлонбоз дар таърихи олимпӣ мебошад).

5. Генерализация:

- «*In the 15K individual, a single penalty was too much to top the clean-shooting Hanna Oeberg*».² (Ба назардошти як иштибоҳи ҷиддӣ Ҳанна Оеберг натавонист дар **пойгаи фарди** ба ҷои намоён дастболо гардад).

6. Модуляция:

- «*Regardless, he walks away as the most-medaled French athlete in both the Olympic Winter Games and Olympic Summer Games*».³ (Бар хилофи ҳама монеаҳо, ӯ ҳамчун **варзишгари голиби** фаронсавӣ аз бозиҳои зимистона ва тобистонаи олимпӣ бармегардад).

Второй раздел второй главы называется “**Спортивное интервью и особенности его перевода**”.

Такой приём, как интервью считается распространённым способом получения информации и имеет широкое применение.

Приём интервью имеет свою давнюю историю и его применение наблюдалось еще в античное время. В древности великий мыслитель Сократ использовал интервью для получения философских знаний. Используя этот приём, мудрец делил свое мнение на части и каждую его часть предъявлял собеседнику в виде вопроса⁴.

Разбивка переводческих трансформаций в нашем материале анализа приведена в таблице ниже.

Таблица 2 – Частота использования типов переводческой трансформации при толковании устных интервью

Виды переводческой трансформации	Количество единиц в материале анализа	Процентное соотношение количества данных видов единиц
Синтаксическое уподобление	11	22%

¹ JT Voe`s Planet [Электронныйресурс]. - Режимдоступа: <https://www.Internationalbiathlonunioin>– 13.05.2022.

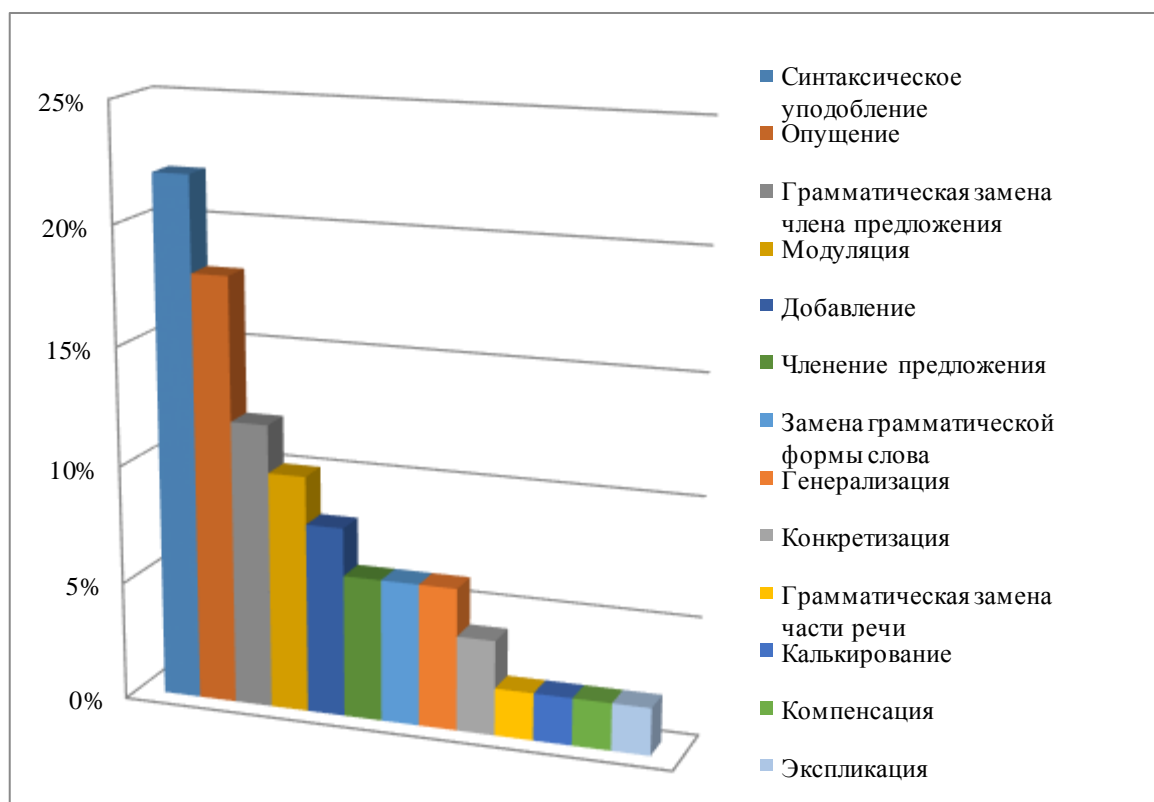
² Pyeongchang 2018: Expectations, Success, Surprises and Heartbreak. (2018, February). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www.url: https://www.biathlonworld.com/news/detail/pyeongchang-2018-expectations-success-surprises-and-heartbreak](https://www.url:https://www.biathlonworld.com/news/detail/pyeongchang-2018-expectations-success-surprises-and-heartbreak). – 13.05.2023.

³ Pyeongchang 2018: Expectations, Success, Surprises and Heartbreak. (2018, February). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [www.url: https://www.biathlonworld.com/news/detail/pyeongchang-2018-expectations-success-surprises-and-heartbreak](https://www.url:https://www.biathlonworld.com/news/detail/pyeongchang-2018-expectations-success-surprises-and-heartbreak). – 13.05.2023.

⁴ Елистратов, А. А. К проблеме стилистической стратификации спортивной лексики / А. А. Елистратов // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота. – 2010. – № 1(5– 160 с.

Опущение	9	18%
Грамматическая замена члена предложения	6	12%
Модуляция	5	10%
Добавление	4	8%
Членение предложения	3	6%
Замена грамматической формы слова	3	6%
Генерализация	3	6%
Конкретизация	2	4%
Грамматическая замена части речи	1	2%
Калькирование	1	2%
Компенсация	1	2%
Экспликация	1	2%

Результаты таблицы подытожены в виде графики следующим образом:

В результате анализа можно прийти к выводу, во время устного перевода интервьюирования с английского языка на таджикский более всего можно встретиться с синтаксическим уподоблением (около 22%), опущением (18%), лексической трансформацией и заменой одного члена предложения на другое (12%).

На наш взгляд, частое применение при переводе интервью синтаксическое уподобление и опущение происходит из-за ограниченности времени. Для правильного перевода интервью, в зависимости от грамматического строя английского и таджикского языков, мы часто использовали замены.

В продолжение нашей работы мы приступим к переводу интервью традиционными способами, основанными на использовании субтитров. Одно из интервью – это интервью Максима Тимофеева с канадским хоккеистом Робом Клинкхаммером.

«It was a tough game, I thought we played very well defensively. I think we could have done more to get to the net in the first two periods, you know, we did a lot of traffic in front of Scrivens. We gotta get more guys going to the dirty areas, we gotta have shots»;¹ Бозии вазнин, харду даста бо усули мудофиавӣ бозӣ карданд. Мо метавонистем, дар назди дарвозаи ҳариф дар ду давр бозӣ кунем ва лахзаи голзаниро дар назди дарвозаи Скривен муҳайё созем. Гумон мекунем, бояд бештар дар самти гирифтани шайба қор карда, ба дарвоза ҳамла менамудем.

В своём переводе мы использовали приём моделирования. Словосочетание «In front of Scrivens» перевели как «дар назди дарвозаи Скривенс» (у ворот Скривенса). В самом деле, Скривенс является вратарём и словосочетание «дар пеши Скривенс» (вблизи Скривенса) имеет значение вблизи ворот, и здесь смысл не искажается. Нами также применены приёмы грамматическая замена члена предложения «It was a tough game» – бозии вазнин (нелегкая игра), синтаксическое уподобление – «We could have done more to get to the net» – Мо метавонистем дар назди дарвозаи ҳариф фаъол бошем (мы могли бы быть активными у ворот соперника), приём добавления, приём генерализации и т.д.

Таким образом, спортивная лексика в лексическом составе языка, выражающая человеческую деятельность, требующую в свою очередь физических усилий и сильной воли, отражает профессиональную деятельность и физическую доминантность человека.

Третий раздел второй главы называется **“Английские спортивные сленги и способы их перевода на таджикский язык”**.

В настоящее время английскому спортивному сленгу приходится сталкиваться с известностью, так как на английском языке проводятся международные спортивные игры. Ныне в лингвистике изучается живая речь, так как устную речь представляют в качестве определяющего фактора видов речи.

Форма сленга – это речь, структура которой (фонетическая, грамматическая, семантическая и лексическая) отличается от литературного языка. Норма языка включает в себя образцовый язык и речь.

¹ Роб Клинкхаммер: «Сегодня вы могли убедиться, что Скривенс – хороший вратарь» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://youtu.be/oBxSxJ7fk3M?si=dDizkkw29n47D0qN>.

Спортивный сленг, как и сленг в целом, считается частью языка и отражает не только живое общение, но и обладает следующими особенностями:

1. Обладает метафоричностью и очень приятен, отличается от обычного языка эмоциональным выражением.

2. В разговоре и письме отличается использованием древнего диалекта иноязычных людей с культурным компонентом.

3. Социально-профессиональное происхождение и использование сленга между особой социальной группой составляет основу существования сленга [с.25].¹

В сленговой лексике наблюдается применение всех способов словообразования:

1. Конверсия;
2. Аффиксация;
3. Образование словосочетаний;
4. Сокращения².

В связи с тем, что дискурс сленга является сложным, то определяется методология изучения такого дискурса. С целью выявления сленга в спортивных соревнованиях и молодежной сфере необходимо использование практических методов, которые включают в себя анкетирование, беседу и интервьюирование.

Целесообразно начать исследование с выбора конкретной группы, использующей сленг. Среди методов изучения сленга, в том числе спортивного, сопоставительный метод считается наиболее удобным, поскольку использование этого метода позволяет изучить это языковое явление в период его развития. Путём сравнения можно не только определить особенности сленга, но и сравнить его с общеупотребительным языком. Спортивный сленг отличается своим способом выражения, разнообразием и необычностью. Надо учитывать тот факт, что большинство сленгов используется в разных видах спорта. Например, если реально перевести идиому «to abscond from one's responsibilities», то она приобретает значение «дар хатти нимҳимоя бозӣ кардан» (играть на линии защиты) (to play in halfback). Если перевести это буквально, то это означает «аз масъулият гурехтан» (убегать от ответственности), которое понятно и доступно не каждому. Другое словосочетание «to fail some opportunity» переводится как тӯбро хато додан (ошибиться мячом) (to let the puck pass). Дословный перевод здесь неуместен. Такая игра слов очень распространена при использовании сленга в английском языке и всегда создает проблемы для переводчиков и международных спортивных комментаторов.

В последние годы в американский английский язык пришло множество сленговых выражений из спортивных понятий. Самыми популярными словами являются football, basketball и baseball. Следует обратить внимание на то, что эти слова вошли в таджикский язык без перевода и стали общеупотребительными.

Четвёртый раздел данной главы называется **“Английские спортивные понятия в публицистических и художественных текстах и особенности их**

¹ Береговская, Э. М. Молодежный сленг: формирование и функционирование // Вопросы языкознания. - 1996. - № 3. - С. 16-26.

² Шелов С. Д. О парадигматических отношениях в терминологии: вариативность и синонимия / С.Д. Шелов, А.Э. Цумарев // Язык. Культура. Речевое общение. –2013. – № 2. – С. 20-24.

перевода”, где рассмотрена тонкость перевода спортивных понятий в публицистических текстах.

Спортивная лексика имеет свои языковые особенности, и определение ее статуса считается одной из самых сложных задач для исследователей-лингвистов. Мнение о том, что было бы правильным отнести существующие лексические единицы спорта к конкретным терминам, как понятиям общего или профессионального использования, до сих пор дискутируется лингвистами.

Для того чтобы определить, имеют ли спортивные понятия терминологический статус или нет, необходимо, прежде всего, определить понятие самого термина. Ученый-лингвист А. А. Реформатский пишет по этому поводу следующее: «Термины — это совокупность понятий специальной области, включающей производство, деятельность людей и знания, которые образуют специальную лексику и способствуют сознательному употреблению лексических единиц».¹ По структуре все спортивные понятия и связи внутреннего соответствия можно разделить на однокомпонентные и многокомпонентные понятия.

К однокомпонентным понятиям относятся понятия, состоящие из простых слов. Например:

Jumpsuit – либоси парашютї (парашютное снаряжение);

Skater – конкибоз (конкобежец);

Breakway – хучуми чавобї (ответная атака).

К многокомпонентным понятиям, в основном, относятся сложные понятия, образованные от отдельных слов. Многокомпонентные понятия включают в себя следующие особенности:

а) словосочетания, соединенные смысловой связью между компонентами содержания: knockout stage – бозии халкунанда (решающая игра), curling stone – санг дар курлинг (камень в кёрлинге), side aerial jump – чахидан дар чойи хамвор (прыжок на ровном месте);

б) словосочетания, компоненты которых образованы грамматическим способом при помощи предлогов и других языковых средств. Например, split with the change of legs – чахида ба ду тараф паҳн кардани пойҳо (растяжка ног с сторону при прыжке), call to start – ба оғози пойга даъват намудан (призыв к началу гонки).

Другими словами, многокомпонентные понятия включают в себя группу терминов, включающую ключевое слово, выражающее смысл понятия.

В спортивной лексике английского языка имеется ряд понятий, которые переходят на другие языки без перевода. Этот процесс зависит от содержания и совместимости понятий. Как известно, слово «overtime» имеет в английском языке несколько значений. Это существительное, имеющее несколько разных значений. То есть в зависимости от применяемой отрасли меняется его содержимое:

1. Переработка;

2. Сверхурочная работа;

¹ Реформатский А. А. Введение в языковедение; под ред. В.А. Виноградова. - Москва: Аспект Пресс, 1999. - 536 с.

3. Дополнительное время (в спорте);

Play-off – спортивное понятие в английском языке употребляется в двух значениях:

- 1) Решающая встреча;
- 2) Повторная игра после игры вничью.

Это понятие можно перевести на таджикский язык как «бозии ҳалқунанда» (решающая игра). Однако не следует упускать из виду и второе значение понятия.

Transfer – это слово в английском языке употребляется в разных значениях. В сфере спорта английского языка его можно перевести как «аз як даста тибки шартнома ба дастаи дигар гузаштани варзишгар» (переход спортсмена от одной команды в другую по контракту).

Действительно, слово «Goalkeeper» можно перевести на таджикский язык как «дарвозабон» (вратарь). Основная задача вратаря – защитить свои ворота от атаки соперника. В английском и таджикском языках данная лексическая единица выступает как ограниченное понятие в текстах, статьях и спортивных программах, касающихся различных видов спорта, связанных с командными играми, таких как футбол, хоккей.

Опираясь на предложенную классификацию выдающегося российского лингвиста Н. А. Адаменко, можно сгруппировать лексические единицы по структуре в данной работе так:

1. Простые или однокоренные – слова, состоящие из одного корня:

- athlete – варзишгар (спортсмен);
- sprinter – спринтер, пойгачӣ ба масофаи кӯтоҳ (спринтер, гонщик на короткие расстояния);

2. Сложные понятия, образованные от двух слов и написанные вместе или разделенные дефисом:

- hamstring – мушаки зону (мышца колена);

3. Понятия-словосочетания, образованные от нескольких слов:

- distance runner – даванда, пойгачии медавидагӣ ба масофаи дароз (бегун, гонщик на длинные дистанции);

В настоящей работе проведён сопоставительный анализ с текстом оригинала и внимание было сосредоточено на то, чтобы применять следующие приёмы при переводе.

1. Описательный перевод. Данный способ перевода применяется для широкой семантизации понятия в переводящем языке. Например: «I'd always hated cross-country, always tried to get out of it when a club was doing a cross-country run» [с.13].¹ (Дар ин чо мафхуми cross-country run дар забони тоҷикӣ ҳамчун дав дар мавзеи васеи ноҳамвор истифода мешавад).

2. Калькирование или дословный перевод. Такой вид перевода передаёт специфическую особенность понятия. Например:

- world record – рекорди ҷаҳонӣ (мировой рекорд);
- training run – машқи дав (тренировка бега);
- slow track – пайраҳаи оҳиस्ताдавӣ (дорожка для медленного бега).

¹ Glanville, B. The Olympian / B. Glanville. – London : Faber and Faber, 2010. –310 p.

Спорт – явление социальной и культурной жизни и полон событий, географических объектов и названий. Имена собственные, как правило, передаются транскрипцией и транслитерацией.

3. Транскрипция. Передача произношения английского слова на таджикский язык. Имя главного героя романа Ike Low передаётся на таджикский язык как Айк Лов и главного наставника Sem Die – Сем Дай, а также одного из спортсменов - Wolder передаётся на таджикский язык как Валдер.

4. Транслитерация. Передача английского слова на таджикский язык при помощи кириллицы. Например, наставник главного героя Des Tompkins на таджикский язык передаётся как Дес Томпкинс.

5. Перевод при помощи предлогов. Middle-distance runner – даванда ба масофаи миёна (бегун на среднее расстояние), distance-runner-даванда ба масофаи дароз (бегун на длинную дистанцию).

Сложности перевода возникают, когда термин обладает множеством значений. Определения могут варьироваться не только между различными профессиональными сферами, но и внутри одной области часто имеют несколько интерпретаций. Например, слово athletics имеет значение варзиш (спорт), ба варзиш машғул шудан (заниматься спортом) и варзиши сабук (лёгкая атлетика). Например: «*And that is why athletics are important, why records are important*» [с.8].¹ (*Аз ин рӯ, аҳаммияти варзиши сабук муҳим буда, дар рекордҳо ба назар гирифта мешавад*).

Как мы видим, специальная лексика в художественной литературе имеет свою функцию, отличную от функции понятий в профессиональной среде. Они не только описывают предмет, но и выражают стилистическую значимость произведения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

1. В ходе анализа материала нами доказано, что спортивные слова, термины и понятия занимают особое место в английском языке, и большинство из них берут свое начало из первых периодов развития английского языка.

2. Исследование лексики в сфере спорта в английском языке чаще встречается в исследованиях советских и российских учёных, таких как А. В. Алексеев, Г. Я. Атаманова, Л. С. Бархударов, Н. Н. Бобирова, С. В. Гринёв, А. М. Гуреева, А. А. Елистратов, В. Н. Комиссаров, А. А. Малущ, Э. В. Птушкина и европейских исследователей, включая А. Аурбек, Э. Берсес, Дж. Китфор, М. Милик и др.

В отечественной науке вопросы теории перевода рассмотрены в трудах М. Б. Шахобовой, П. Джамолиддинова, Б. Камолиддинова, А. Мамадназарова. Также относительно слов и терминов названий спортивных игр проведено исследований лингвистами, такими как Ш. Исмаилов, Н. Гадоев, М. Матробиён, Р. Сангинова, Г. Абдуллоева, А. Шафоатов и др.

3. В сфере спорта в английском языке часто используются синонимы, что свидетельствует о богатстве словарного запаса английского языка и значительно облегчает работу переводчиков.

4. Изучение, исследование и перевод спортивных слов, терминов и понятий английского языка является ответственной задачей и требует от переводчика

¹ Glanville, B. The Olympian / B. Glanville. – London : Faber and Faber, 2010. –310 p.

профессиональных знаний и навыков, поскольку изменения в сфере спорта, появление новых видов спорта могут привести к появлению неологизмов и новых понятий и словосочетаний в языке.

5. В ходе анализа материала также было выявлено, что большинство слов, терминов и понятий в сфере спорта, помимо приобретения многозначности, выражают одно понятие в общеупотребительной лексике и объясняют совершенно другое понятие в области спорта. Употребление этой группы слов появляется в новых видах спортивных игр.

6. В английском языке слова и термины в сфере спорта встречаются в виде аббревиатур и конверсий. Аббревиатуры этого типа слов наиболее знакомы спортсменам и англоязычным спортивным болельщикам.

7. Развитие сферы спорта приводит к постоянному увеличению слов, терминов и понятий. Развитие спортивной сферы, в свою очередь, создает благоприятную основу для увеличения слов и терминов, за счет которых обогащается словарный запас языка.

8. Анализ материала показал, что большая часть слов и терминов в спортивной сфере относится к общеупотребительной лексике, и их смысл понятен даже тем, кто не связан со спортом. Уникальность спортивной терминологии объясняется её активным использованием в СМИ, включая статьи, газеты, журналы и телепрограммы.

9. В спортивной лексике также присутствуют термины, значение которых известно лишь спортсменам. К этой группе можно отнести слова, обозначающие новые спортивные дисциплины.

10. С развитием различных видов спорта в языке появляются новые термины. Многие из них обладают уникальным лексическим значением и сложной структурой, что характерно для данной терминологии.

11. Анализ также выявил, что большинство спортивных терминов в английском языке являются заимствованными из других языков, что требует отдельного этимологического изучения.

12. Исследователи английской лексики уделяют особое внимание спортивным терминам, так как они создают условия для сравнительного анализа языков.

13. Спортивная лексика отличается частым использованием в СМИ. Развитие спортивной культуры ведёт к постоянному появлению новых понятий.

14. С ростом спортивной сферы понимание её терминологии усложняется из-за появления новых сложных понятий, специфичных для каждого вида спорта.

15. При переводе спортивных терминов ключевым методом является переводческая трансформация. Качество перевода зависит от точности и правильности передачи смысла.

16. Перевод спортивных терминов требует профессиональной компетентности, знания языка, культуры и традиций англоговорящих стран.

17. Современный спортивный сленг английского языка набирает популярность. Сленг отличается от литературного языка своей структурой, но остаётся важной частью живой речи.

18. Спортивный сленг, как и сленг в целом, считается отдельной частью языка и отражает живое общение. Спортивный сленг отличается метафоричностью и олицетворяет вежливую речь, отличную от обычного языка эмоциональной экспрессией.

Речь и письмо с использованием древней иностранной речи отличаются культурными компонентами. Социально-профессиональная деятельность и использование сленга среди определенной социальной группы являются основой существования сленга. Спортивный сленг отличается четкостью выражения, разнообразием и необычностью. [1-А]

19. На протяжении всей истории человечества спорт считался одной из важнейших культурных ценностей. Сегодня объединяющая сила спорта наблюдается и помогает объединять людей мира посредством спортивных соревнований. Спорт сегодня становится одним из средств межкультурной коммуникации.

Сегодня в понятия спорта входят и понятия, связанные с деятельностью журналистов, наставников и спортсменов, уследить за которыми очень трудно. Одной из особенностей используемых понятий, связанных с профессией, является то, что они ограничены в сфере и не зафиксированы в словарях.

20. В настоящее время в процессе развития спорта происходит множество изменений, которые способствуют устойчивому развитию языка. С появлением новых видов спорта возникают и новые спортивные понятия, что, в свою очередь, ставит перед лингвистами вопрос об их серьезном изучении и исследовании.

21. Метод интервью является одним из наиболее распространенных способов получения информации и широко используется. Интервью отражает особую форму общения. Интервью основано на разговоре между интервьюером и интервьюируемым, и его целью является получение информации. Количество спортивных мероприятий в стране постепенно увеличивается. Большинство из них являются международными мероприятиями и требуют точного перевода, при этом, конечно, английский язык занимает главное место.

Выявлено, что существуют некоторые факторы, которые затрудняют перевод интервьюирования, включающие в себя ряд индивидуальных особенностей в речи говорящих, неподходящего места для речи, т.е. шума, большого количества поклонниц и другие, большого количества терминов, собственных имен существительных и т. д. [7-А]

22. Также существуют факторы, облегчающие перевод, такие как возможность установления прямого контакта и возможность прояснить неясные моменты, краткость интервью.

Переводчик, прежде всего, готовясь к переводу, должен ознакомиться с тематикой и собрать доступную информацию. Также в процессе перевода следует учитывать сложный характер интервью и способы их преодоления.

23. Лексика в сфере спорта имеет специфическую языковую особенность, и определение её статуса является одной из сложных задач для исследователей-лингвистов. Было бы правильным отнести существующие единицы спортивной лексики к специальным терминам, поскольку вопрос о том, чтобы одни считать

общими словами, а другие - отраслевыми терминами, всё еще обсуждается лингвистами.

24. В ходе анализа материала нами доказано, что, хотя в большинстве случаев при переводе в таджикском языке встречаются эквиваленты слов и терминов в области спорта, в большинстве случаев переводчикам сложно найти эквиваленты английских слов в сфере спорта в таджикском языке, что обусловлено различиями в языковом портрете людей, владеющих английским и таджикским языками.

РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ПРАКТИЧЕСКОМУ ИСПОЛЬЗОВАНИЮ РЕЗУЛЬТАТОВ ИССЛЕДОВАНИЯ

В таджикском языкознании вопрос об особенностях перевода английских спортивных понятий до сих пор не исследован должным образом.

1. Исследование данной темы может стать вкладом в деле решения вопроса перевода спортивной терминологии с английского языка на таджикский язык.

2. Комплекс результатов исследовательской работы может быть использован при разработке каждой представленной программы, каждой научной, учебной и методической рекомендации по таким учебным дисциплинам, как теория переводоведения, лексикография, сравнительная типология, а также при написании того или иного доклада и статьи.

3. Содержание материалов диссертационной работы может быть использовано в упорядочении каждого отраслевого словаря, в частности спортивного словаря.

4. Содержание материалов диссертационной работы может оказать помощь в составлении каждого отраслевого переводного таджикско-английского словаря.

5. Содержание материалов диссертационной работы – это научная база для специалистов в области перевода, а также могут быть использованы для решения ряда вопросов перевода отраслевых терминов, особенно в сфере спорта.

6. Кроме того, результаты исследования могут служить научным источником для соискателей и аспирантов для написания диссертаций и научных работ, связанных с отраслевыми терминами, особенно с терминами в области спорта.

7. В ходе исследования выяснилось, что спортивные слова, термины и понятия в английском языке имеют свои особенности, занимают особое место в обоих языках и играют важную роль в установлении профессиональных и отраслевых отношений и коммуникации.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМЕ ДИССЕРТАЦИИ:

**а) статьи в рецензируемых журналах, рекомендованных ВАК при
Президенте Республики Таджикистан:**

[1-М]. Кабиров Ш. А. Методологияи таҳлил ва тарҷумаи сленги варзиши забони англисӣ / Ш.А. Кабиров // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Бохтар, 2023. №1/3(113) С. 53-58. ISSN 2663-5534

[2-М]. Кабиров Ш. А. Таҳлили истифодаи табдилдиҳии тарҷума дар тарҷумаи мафҳумҳои варзишии англисӣ/ Ш. А. Кабиров // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Бохтар, 2023. №1/4(116) С. 26-31. ISSN 2663-5534

[3-М]. Ҳасанова Ш. Р., Кабиров Ш. А. Мафҳумҳои варзишии англисӣ ва махсусияти онҳо [Матн] / Ш. Р. Ҳасанова., Ш. А. Кабиров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе 2024. – №5. –С.42-47. ISSN 2413-516X.

[4-М]. Кабиров Ш. А. Ҳалли методии тарҷумаи мафҳумҳои варзишӣ аз забони англисӣ ба тоҷикӣ [Матн] / Ш. А. Кабиров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе 2024. – №5. –С.78-83. ISSN 2413-516X.

5-М]. Кабиров Ш. А. Ҷанбаҳои назариявии тарҷумаи мафҳумҳои варзишии англисӣ бо забони тоҷикӣ [Матн] / Ш. А. Кабиров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе 2024. – №6. –С.75-80. ISSN 2413-516X.

[6-М]. Кабиров Ш. А. Лексикаи варзишии забони англисии муосир ва таснифоти он / Ш.А. Кабиров // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Бохтар, 2024. №1/3(125) С. 167-171. ISSN 2663-5534

2. Статии, опубликованные в других изданиях:

[7-М]. Кабиров Ш. А. Мусоҳибаи варзишӣ ва хусусияти тарҷумаи онҳо [Матн] / Ш. А. Кабиров // «Актуальные проблемы языкознания и литературоведения в современном времени». (маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ). Донишқадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода. – Душанбе, 2022. – С. 254-259.

[8-М]. Кабиров Ш. А. Мафҳумҳои варзишии англисӣ дар матнҳои публитсистии бадеӣ ва хусусиятҳои тарҷумаи онҳо [Матн] / Ш. А. Кабиров // «Актуальные проблемы филологии, перевода и методики преподавания русского и английского языков в образовательных учреждениях» (маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ). Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. – Бохтар, 2023. – С. 200-209.

[9-М]. Кабиров Ш. А. Мафҳумҳои варзишии англисӣ ва махсусияти лексикаи онҳо [Матн] / Ш. А. Кабиров // «Масъалаҳои мубрами забоншиносӣ, тарҷумашиносӣ ва усулҳои таълими забонҳои хоричӣ дар замони муосир» (маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ). Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ. – Душанбе, 2024. – С. 171-175.

Аннотатсияи

диссертатсияи Кабиров Шарифбек Абдусаломович дар мавзӯи “Хусусиятҳои тарҷумани мафҳумҳо, вожаҳо ва ибораҳои варзишӣ аз забони англисӣ ба забони тоҷикӣ”, ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.02.20 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ

Калидвожаҳо: мафҳум, забони тоҷикӣ, забони англисӣ, усулҳои тарҷума, тарҷума, сленг, мафҳумҳои варзишӣ, калимасозӣ, таҳлили хусусияти луғавӣ, вазифаи эмотивӣ, ихтисора.

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Мавқеи байналмилалӣ доштани забони англисӣ ҳамчун забони муоширати байни миллатҳо, густариш ёфтани муносибатҳои дипломатӣ тақозо менамояд, ки омӯзиши забони мазкур ба таври ҷиддӣ ба роҳ монда шавад. Ҳамаи ин мубрамияти мавзуи таҳқиқро ташкил медиҳад ва зарурати омӯзиши мавзуи таҳқиқотро ба миён меорад.

Мақсади таҳқиқоти диссертатсиониро пажӯхишу омӯзиши хусусиятҳои тарҷумани мафҳумҳо, вожаҳо ва ибораҳои варзишӣ забони англисӣ ба забони тоҷикӣ ташкил медиҳад.

Мавзуи (предмет) таҳқиқотро омӯзиш ва муайян кардани роҳҳо, усулҳо ва методҳои тарҷумани мафҳумҳо, вожаҳо ва ибораҳои варзишӣ забони англисӣ ба забони тоҷикӣ ташкил менамояд.

Навгони илмӣ таҳқиқ дар он зоҳир гаштааст, ки дар диссертатсия аввалин маротиба омӯзиши назариявии мафҳумҳои варзишӣ дар забони имрӯзаи англисӣ ба роҳ монда шудааст. Аввалин маротиба усулҳо ва методҳои тарҷумани мафҳумҳои варзишӣ забони англисӣ ба забони тоҷикӣ нишон дода шудааст. Мушкilotи тарҷумани калимаҳои соҳаи варзиш аз забони англисӣ ба забони тоҷикӣ ошкор гардидааст. Нахустин бор дар диссертатсия хусусият ва методҳои асосии тарҷумани мафҳумҳои варзишӣ забони англисӣ ба забони тоҷикӣ муайян карда шудааст. Умумият ва фарқияти мафҳумҳои соҳаи варзиш дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ нишон дода шудааст.

Натиҷаҳои бадастомада метавонанд дар раванди таълими равияи забоншиносии муқоисавӣ таҳсилоти олиии касбӣ ҳангоми машғулиятҳои назариявӣ ва амалӣ ҳамчун дастури таълимӣ истифода шаванд. Ғайр аз ин, натиҷаҳои таҳқиқотро метавон дар таълифи луғатҳои дузабонаи забони англисӣ-тоҷикӣ мавриди истифода қарор дод.

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо.

1. Таҳқиқи мавзуи мазкур саҳме оид ба ҳалли масъалаҳои мубрами тарҷумани истилоҳоти варзишӣ забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ буда метавонад;

2. Натиҷаҳои таҳқиқи мазкурро ҳангоми таҳияи барномаҳо, дастурҳои илмиву таълимӣ фанҳои тарҷуманиноӣ, луғатнигорӣ ва типологияи муқоисавӣ, фишурдаи маърузаҳо, мақолаҳо, истифода бурдан мумкин аст;

3. Маводи диссертатсия дар мураттабнамоии фарҳангномаҳои соҳавӣ, махсусан соҳаи варзишӣ забони англисӣ, метавонанд истифода шаванд;

4. Маводи диссертатсия дар навиштани луғатҳои тарҷумавӣ соҳавӣ забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ кумак расонида метавонад;

5. Маводи диссертатсия, инчунин метавонад, барои мутахассисони соҳаи тарҷумонӣ ҳамчун заминаи илмӣ хизмат намуда, дар ҳалли як қатор масъалаҳои тарҷумани истилоҳоти соҳавӣ, махсусан соҳаи варзиш, ба кор равад;

6. Ғайр аз ин натиҷаҳои таҳқиқот метавонад барои навишти диссертатсияву асарҳои илмӣ марбут ба истилоҳоти соҳавӣ, махсусан истилоҳоти соҳаи варзиш, барои унвонҷӯёну аспирантон чун сарчашмаи илмӣ хизмат намояд;

7. Таҳқиқоти мазкур маълум намуд, ки калимаву истилоҳот ва мафҳумҳои варзишӣ дар забонҳои англисӣ дорой хусусиятҳои хосси худ буда, дар ҳар ду забон мавқеи махсус дошта, барои бавучуд овардани муносибату муоширатҳои касбиву соҳавӣ нақши муҳим доранд.

Аннотация

диссертации Кабировва Шарифбека Абдусаломовича на тему “Особенности перевода спортивных понятий, слов и словосочетаний с английского языка на таджикский язык”, представленной на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.20 – Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание

Ключевые слова: понятие, таджикский язык, английский язык, способы перевода, перевод, сленг, спортивные понятия, словообразование, анализ лексических особенностей, эмотивная функция, аббревиатура.

Актуальность темы исследования. Международный статус английского языка как языка общения между нациями, расширение дипломатических отношений требуют серьезного изучения этого языка. Все это обосновывает актуальность темы исследования и подчёркивает необходимость её изучения.

Основной целью диссертационного исследования является анализ особенностей перевода спортивных понятий, слов и словосочетаний с английского языка на таджикский язык.

Предметом исследования является изучение каждого метода, средства и подхода к переводу спортивных терминов.

Научная новизна исследования заключается в том, что в диссертации впервые проведено теоретическое исследование спортивных понятий в современном английском языке. Впервые показаны методы и способы перевода спортивных понятий с английского на таджикский язык, выявлены проблемы перевода спортивных слов с английского на таджикский язык. В диссертации впервые определены характеристики и основные методы перевода спортивных понятий с английского языка на таджикский язык, показаны сходства и различия понятий сферы спорта в английском и таджикском языках.

Результаты исследования можно использовать как методическое пособие в ходе преподавания сравнительной лингвистики в вузах, на каждом теоретическом и практическом занятии, а также тогда, когда составляются англо-таджикские двуязычные словари.

Рекомендации по практическому использованию результатов

1. Исследование данной темы может стать вкладом в деле решения вопроса перевода спортивной терминологии с английского языка на таджикский язык.

2. Комплекс результатов исследовательской работы может быть использован при разработке каждой представленной программы, каждой научной, учебной и методической рекомендации по таким учебным дисциплинам, как теория переводоведения, лексикография, сравнительная типология, а также при написании того или иного доклада и статьи.

3. Содержание материалов диссертационной работы может быть использовано в упорядочении каждого отраслевого словаря, в частности спортивного словаря.

4. Содержание материалов диссертационной работы может оказать помощь в составлении каждого отраслевого переводного таджикско-английского словаря.

5. Содержание материалов диссертационной работы – это научная база для специалистов в области перевода, а также могут быть использованы для решения ряда вопросов перевода отраслевых терминов, особенно в сфере спорта.

6. Кроме того, результаты исследования могут служить научным источником для соискателей и аспирантов для написания диссертаций и научных работ, связанных с отраслевыми терминами, особенно с терминами в области спорта.

7. В ходе исследования выяснилось, что спортивные слова, термины и понятия в английском языке имеют свои особенности, занимают особое место в обоих языках и играют важную роль в установлении профессиональных и отраслевых отношений и коммуникации.

Annotation

Dissertation of Kabirov Sharifbek Abdusalomovich on the topic "Peculiarities of translation of sports concepts, words and phrases from English into Tajik", submitted for the degree of Candidate of Philological Sciences in the specialty 10/02/20 – Comparative historical, typological and comparative linguistics

Keywords: concept, Tajik language, English, translation methods, translation, slang, sports concepts, word formation, analysis of lexical features, emotive function, abbreviation.

Relevance of the research topic. The international status of English as a language of communication between nations, the expansion of diplomatic relations require a serious study of this language. All this substantiates the relevance of the research topic and emphasizes the need to study it.

The main goal of the dissertation research is to analyze the features of translating sports concepts, words and phrases from English into Tajik.

The subject of the research is the study of each method, means and approach to translating sports terms.

The scientific novelty of the study lies in the fact that the dissertation for the first time conducted a theoretical study of sports concepts in modern English. For the first time, methods and ways of translating sports concepts from English into Tajik are shown, problems of translating sports words from English into Tajik are identified. The dissertation for the first time defines the characteristics and main methods of translating sports concepts from English into Tajik, shows the similarities and differences in the concepts of the sports sphere in the English and Tajik languages.

The results of the research can be used as a methodological manual in the course of teaching comparative linguistics in universities, in each theoretical and practical lesson, as well as when English-Tajik bilingual dictionaries are compiled.

Recommendations for the practical use of the results

1. The study of this topic can become a contribution to the solution of the issue of translating sports terminology from English into Tajik.
2. The set of results of the research work can be used in the development of each presented program, each scientific, educational and methodological recommendation on such academic disciplines as translation theory, lexicography, comparative typology, as well as when writing a particular report and article.
3. The content of the dissertation materials can be used in the organization of each industry dictionary, in particular a sports dictionary.
4. The content of the dissertation materials can help in the compilation of each industry translation Tajik-English dictionary.
5. The content of the dissertation materials is a scientific basis for specialists in the field of translation, and can also be used to solve a number of issues related to the translation of industry terms, especially in the field of sports.
6. In addition, the results of the study can serve as a scientific source for applicants and postgraduate students to write dissertations and research papers related to industry terms, especially terms in the field of sports.
7. The study revealed that sports words, terms and concepts in English have their own characteristics, occupy a special place in both languages and play an important role in establishing professional and industry relations and communication.